

Het verdrag van Locarno.

DOOR

A. DE VRIES,
Kapitein der Infanterie.

„..... Wij moeten in gemeenschappelijken vredesarbeid samenwerken, en onze landen, die op het slagveld gelijken heldenmoed toonden, zullen in andere fasen van menschelijke werkzaamheid middelen vinden tot niet minder glansrijken wedijver.

Het is in dezen geest, dat de Fransche gedelegeerde de verdragen van Locarno onderteekent. En ik leg hier de plechtige verklaring af, in het vertrouwen, dat ik de woordvoerder ben van de overgrootste meerderheid mijner landgenooten, n.l. dat ik vastbesloten ben morgen uit deze conventies alles te halen, wat zij kunnen opleveren tegen den oorlog en voor den vrede. Ik zie er het begin in van een schitterend werk, van de hernieuwing van Europa

(De heer Briand in zijn rede tot de Duitse delegatie te Londen).

Het rammelde en het kraakte in den Volkenbond in de maand Maart 1926; het zou de eerste groote zitting zijn der Vergadering van Naties, waarin dingen van beteekenis zouden geschieden. Duitschland, de veel gesmade, zou weder in het concert der naties worden opgenomen; moeite genoeg had men er voor gedaan, om dit rijk tot den Bond te doen toetreden.

Vreesde men de nauwe aansluiting, welke zich begon af te teekenen tusschen dit land en de Sovjet-Republiek? Zeker is het, dat men met leede oogen aanzag, hoe Duitschland met het bolsjewistisch Rusland het verdrag van Rapallo sluiten ging.

Toen Duitschland het initiatief nam en zijn vroegere tegenstanders een verdrag van veiligheid aanbod, was dit aanbod in goede aarde gevallen; na een periode van wikken en van wegen waren de staatslieden naar Locarno opgetrokken, ten einde er de grondslagen te leggen voor een verdrag, dat te Londen werd geteekend, maar dat naar Locarno, alwaar de voorbereidende besprekingen waren geschied, het verdrag van Locarno zal blijven heeten. Op den 16den October werd aldaar het Slotprotocol der conferentie opgemaakt, waaraan als bijlagen zijn gehecht:

- A. het verdrag tusschen Duitschland, België, Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië;
- B. een arbitrageovereenkomst tusschen Duitschland en België;
- C. een arbitrageovereenkomst tusschen Duitschland en Frankrijk;
- D. een arbitrageverdrag tusschen Duitschland en Polen;
- E. een arbitrageverdrag tusschen Duitschland en Tsjecho-Slowakije;

F. een ontwerp-schrijven aan de Duitse delegatie, inhoudende een uitlegging van de bepalingen van art. 16 van het Volkenbondverdrag, naar de meening van de onderhandelaars Briand, Vandervelde, Chamberlain, Mussolini, Benesj en Skrzynski.

Volgens die uitlegging zouden de uit dit artikel voortvloeiende verplichtingen zoo zijn op te vatten, dat elk der staten, die lid is van den Bond, den plicht heeft er op eerlijke en actieve wijze toe mee te werken het statuut te doen eerbiedigen, en om tegen elke agressieve handeling op te treden op een wijze, die overeenkomt met zijn militaire positie en waarbij rekening wordt gehouden met zijn geographische ligging.

Afzonderlijke verdragen werden te Locarno nog gesloten tusschen Frankrijk en Polen en tusschen Frankrijk en Tsjecho-Slowakije.

Van het sub A. genoemde verdrag vindt men in bijlage I een vertaling, naar het boekwerk, „Locarno” van C. A. Klu y v e r, Commies aan het Departement van Buitenlandsche Zaken; bijlage II vermeldt den inhoud der artikelen 10 tot en met 16 van het Volkenbondverdrag (het algemeene Pact), terwijl in bijlage III zijn opgenomen de vraagpunten, welke een onderwerp van studie zullen uitmaken van de voorbereidende Commissie, ingesteld tot het maken van studien over al die zaken, welke met een ontwapening verband houden.

Het verdrag sub A. vormt de hoofdschotel van het politieke menu; den inhoud bestudeerend komt men tot de gevolgtrekking, dat het doel is de waarborging van den territorialen status quo tusschen Duitschland, België en Frankrijk wederzijds, en dat Italië en Groot-Brittannië hiervoor de garanten zijn.

Uit artikel 10 van dit verdrag blijkt, dat het in werking zal treden, zoodra de bekrachtigingen zullen zijn gedeponoord en Duitschland tot den Volkenbond zal zijn toetreden.

Veel stond er dus op het spel, toen in Maart j.l. de Raad en de Vergadering van den Bond te Genève waren bijeengeroepen; en toch, niettegenstaande er veel op het spel stond, niettegenstaande Europa's vernieuwing er van kon afhangen, is de zitting te Genève een jammerlijk fiasco geworden, is zij eigenlijk opgeheven, zonder dat het doel was bereikt, waarvoor de Vergadering werd bijeengeroepen.

De reden? In den Raad — het dagelijksch bestuur van den Bond — *was geen eenstemmigheid te verkrijgen.*

Toen men Duitschland van geallieerde zijde had weten te bewegen zijn plaats in den Bond in te nemen, had men dit rijk een zetel in den Raad toegezegd. Het schijnt de voorwaarde te zijn geweest, waaronder Duitschland's toetreding was te verkrijgen. *Zonder Duitschland er in te kennen* schijnen echter reeds eerder aan Polen en aan andere staten tegelijkertijd, of later, toezeggingen voor steun te zijn gedaan, indien die staten hun aanspraken of vermeende aanspraken op een zetel op den voorgrond zouden schuiven.

Dit werd de reden, welke leidde tot het fiasco van Genève. Met recht verzette zich o.i. Duitschland tegen een uitbreiding van den Raad met

andere zetels dan de voor hem bestemde; nog geen lid van den Bond zijnde, was het niet in staat de beteekenis van een dergelijke uitbreiding te beoordeelen, wenschte het niet de kans te loopen, dat het gewicht van zijn stem in den Raad bij voorbaat zou worden geneutraliseerd door het tegenwicht, hetwelk de stemmen van Polen en (of) van andere gegadigden aan de Duitsche stem zouden kunnen geven.

Toen bleek, dat Duitschland niet tot den Bond zou toetreden bij gelijktijdige uitbreiding van den Raad met andere leden tevens, werd het in Genève een onsmakelijk loven en bieden, een kibbelen en een sjacheren, hetwelk in alle opzichten het prestige van den Bond moest ondermijnen, en dat ten slotte tot niets leidde, omdat Brazilië niet verkoos aan Duitschland's opname in den Raad zijn stem te geven, indien het niet zelf een permanenten zetel toegewezen kreeg.

Bij de beoordeeling van de waarde van het verdrag van Locarno is het noodig aan deze feiten aandacht te schenken, omdat er uit blijkt:

1e. de onmacht van den Bond om belangrijke zaken steeds tot een goed einde te brengen;

2e. dat zeer veel staten nog immer behartiging van het eigenbelang, streeling der nationale eerezucht en der nationale zelfingenomenheid stellen boven bevordering van het internationaal welzijn;

3. dat in belangrijke kwesties eenstemmigheid in den Raad moeilijk te verwezenlijken is, welke moeilijkheid groeien zal bij de uitbreiding van het aantal leden, dat in den Raad zitting neemt;

4. dat een enkel lid het geheele organisme van den Bond vermag te dwarsboomen.

De vraag dringt zich dan ook op, of het organisme van den Bond niet te veel staten omvat en of het niet raadzamer ware geweest bij de stichting van den Bond, hem aanvankelijk kleiner op te zetten.

Na deze inleiding de bepalingen van het verdrag aan een nadere beschouwing onderwerpend, blijkt ons, dat artikel 2 een drietal gevallen vermeldt, waarin een oorlog rechtmatig zijn kan.

Geval 1. betreft den toestand die ontstaan zou, indien hetzij Duitschland, hetzij België, hetzij Frankrijk tot een niet uitgelokten aanval mocht overgaan, of wanneer Duitschland troepen of strijdkrachten zou gaan samentrekken in de gedemilitariseerde zone, wat aan dit rijk bij het vredesverdrag van Versailles is verboden (art. 42 en 43 van dat verdrag¹⁾.

¹⁾ Volgens de artikelen 42 en 43 van het Verdrag van Versailles is het Duitschland verboden, te hebben of te maken versterkingen, hetzij aan den linker-, hetzij aan den rechter Rijnsoever, ten westen van een lijn, getraceerd op 50 K.M. ten oosten van deze rivier; evenzeer is in deze zone verboden het onderhoud of de bijeenbrekking van gewapende strijdkrachten, hetzij deze permanent zijn of van tijdelijke samenstelling, evenzeer als het houden van militaire oefeningen van welken aard zij ook mogen zijn, en het handhaven van alle materiele hulpmiddelen, welke een mobilisatie kunnen bevorderen.

Geval 2 betreft den toestand, waarbij op advies van den Raad een of meer der ondertekenaars deelen hunner strijdkrachten ter beschikking van den Bond zouden willen stellen, ten einde de Bondsplichten te doen eerbiedigen, en deze actie gericht zou zijn tegen Duitschland, of België of Frankrijk, gesteld, dat een dezer drie mogendheden de bepalingen van art. 12, 13 of 15 van het Volkenbondverdrag had geschonden.

Geval 3 slaat, wat het eerste deel der zinsnede betreft op den toestand, aangeduid in den laatsten zin van art. 13 van het Volkenbondverdrag (de door dwang te verkrijgen uitvoering van een gevallen arbitrale of rechtelijke uitspraak); en wat het laatste deel der zinsnede aangaat op een toestand, die ontstaan zou, indien de Raad er niet in slaagt een aanhangig gemaakt geschil met eenparigheid van stemmen te beslissen.

In laatstgenoemd geval krijgen dan de leden van den Bond het recht „te handelen, zooals zij het noodig achten voor de handhaving van het recht en de gerechtigheid”. (Art. 15 Volkenbondverdrag).

Dit recht van handelen krijgen Duitschland, Frankrijk en België echter slechts tegen den Staat, die het eerst den aanval begint. Mocht b.v. een belangenconflict ontstaan tusschen Duitschland en Polen, dan zou dit voor den Raad gebracht worden.

Kan de Raad nu geen eenstemmig oordeel uitspreken, dan mogen partijen na drie maanden den oorlog beginnen.

Stel, dat Duitschland dien oorlog begint, dan heeft dus krachtens het voorgaande Frankrijk het recht om Duitschland den oorlog te verklaren. Krachtens de overeenkomst, welke Frankrijk te Locarno met Polen sloot moet het ook van deze bevoegdheid gebruik maken. Opgemerkt zij, dat in het geval van den wettigen oorlog elke niet in het geschil betrokken mogendheid, krachtens de geldende bepalingen van het oorlogsrecht, den plicht heeft tot verdediging van haar onzijdigheid.

Uit de artikelen van het verdrag van Locarno blijkt voorts, dat er onderscheid gemaakt wordt tusschen: A) Rechtsconflicten en B) Belangenconflicten.

Rechtsconflicten zullen aan arbitrage zijn onderworpen, belangenconflicten aan het oordeel van een Bemiddelingscommissie.

A. *Rechtsconflicten.*

Hoe de arbitrage georganiseerd en geregeld zal worden, is èn tusschen Duitschland en Frankrijk, èn tusschen Duitschland en België vastgelegd in twee afzonderlijke gelijkkluidende overeenkomsten.

Als arbiters zullen optreden òf een scheidsgerecht, òf het Permanente Hof te 's-Gravenhage.

Tot deze categorie van geschillen behooren die omtrent den uitleg van een verdrag, of die omtrent kwesties van internationaal recht. (Art. 13 van het Volkenbondverdrag).

Alvorens men tot arbitrage besluit, bestaat echter de mogelijkheid het geschil in der minne te regelen. Daarvoor dient de zoogenaamde

Permanente Bemiddelingscommissie, internationaal samengesteld, en vijf leden tellende, voor welke commissie partijen in onderling overleg een geschil brengen kunnen.

Deze Bemiddelingscommissie moet dan binnen zes maanden een uitspraak geven, terwijl eenstemmigheid is vereischt.

Mocht geen eenstemmigheid verkregen worden, dan kan men het geschil nog door middel van compromis doen behandelen, hetzij door het Hof van Internationale Justitie, hetzij door een scheidsgerecht. Slaagt men niet in een compromis, dan kan een der partijen, na voorafgaande verwittiging van een maand, arbitrage aanvragen aan het Permanente Hof.

B. *Belangenconflicten.*

Deze soort van conflicten wordt dadelijk voor de Permanente Bemiddelingscommissie van vijf leden gebracht, voor welke commissie de rechtsconflicten slechts bij onderlinge afspraak van partijen worden behandeld. Het is de taak dezer Bemiddelingscommissie om voor de belangenconflicten een aannemelijke oplossing aan partijen voor te stellen. Zijn deze een maand na het geven van de uitspraak niet tot overeenstemming gekomen, dan kan aan den Raad van den Volkenbond een beslissing worden gevraagd, overeenkomstig art. 15 van het Volkenbondverdrag. Daarbij kan dan het geval zich voordoen, dat de uitspraak niet bij eenparigheid van stemmen is geschied, en dat dus eigenlijk geen oplossing is gegeven.

Zijn de tusschen Duitschland en Frankrijk, en de tusschen Duitschland en België gesloten arbitrageovereenkomsten gelijkkluidend; die tusschen Duitschland en Polen, en die tusschen Duitschland en Tsjecho-Slowakije (onderling weder gelijkkluidend) wijken in hun terminologie eenigszins van de eerstgenoemde westelijke arbitrageovereenkomsten af. De reden is, dat Duitschland den territorialen status quo aan de oostgrens niet heeft willen waarborgen. Daarom sloot het met deze landen aan zijn oostgrens geen speciaal verdrag, zooals het dat deed met de bureu in het westen. Wel ziet het van geweldpleging af, voor zoover het grenswijziging betreft, maar het hoopt mettertijd, daarbij steunend op artikel 19 van het Volkenbondverdrag tot vredelievende wijziging der oostgrenzen te zullen geraken.

De gesloten arbitrageverdragen met Duitschland's oostelijke bureu betreffen dus alleen rechtsconflicten; de belangenconflicten moeten overeenkomstig het Volkenbondverdrag gebracht worden voor den Raad van den Bond, waardoor de wettige oorlog mogelijk blijft, als in den Raad geen eenstemmigheid wordt bereikt.

De toestand aan de Deutsche oostgrenzen is dus wel heel anders dan aan de westgrenzen. Daarbij komt, dat, als Duitschland gebruik maakt van het feit, dat een dergelijke uitspraak niet eenstemmig is geschied, en tot den aanval overgaat, Frankrijk automatisch in den krijg betrokken wordt, omdat het te Locarno bij speciaal garantieverdrag de

grenzen van Polen en Tsjecho-Slowakije waarborgde, een waarborg waarin Engeland niet wilde treden. De aanhef van het verdrag tusschen Duitschland en Polen luidt:

„De President van het Deutsche Rijk en de President van de Poolsche Republiek,

Gelijkelijk besloten den vrede tusschen Duitschland en Polen te handhaven door de vreedzame regeling te verzekeren van de geschillen, die tusschen beide landen zouden kunnen ontstaan,

Vaststellende, dat de eerbiediging van de rechten, die door de Verdragen zijn vastgesteld of die voortvloeien uit het volkenrecht, bindend is voor de internationale rechtbanken,

Overeenstemmende om te erkennen, dat de rechten van een Staat niet anders veranderd kunnen worden dan met zijn toestemming¹⁾,

En overwegende, dat de eerlijke nakoming van de procedure tot vreedzame regeling van internationale geschillen het mogelijk maakt de vragen, die de Staten zouden kunnen verdeelen, op te lossen zonder over te gaan tot geweld,

Hebben besloten in een Verdrag hun gemeenschappelijke bedoelingen te dien opzichte te verwezenlijken en hebben hun gevolmachtigden benoemd, te weten:’

Wij komen thans tot de vraag: Wat is de beteekenis van dit stel verdragen en overeenkomsten, met het oog op de wenschelijkheid van het bewaren van den vrede in West-Europa?

In de eerste plaats zij dan opgemerkt, dat het sluiten der verdragen op initiatief van Duitschland eenige ontspanning heeft gebracht in de toestanden in West-Europa, daar Duitschland er in toestemde om tot den Volkenbond toe te treden; voorts omdat het vrijwillig afziet van Elzas-Lotharingen en zijn regeering met het aanbieden van een veiligheidspact te kennen gaf niet naar revanche te streven.

Wel is een oorlog niet ten eenenmale buitengesloten, want afgezien van een moedwillig schenden van het verdrag bestaat de mogelijkheid daartoe, als in een belangenconflict van Duitschland met Polen of Tsjecho-Slowakye de Raad van den Bond uitspraak doet bij niet-eenparigheid van stemmen, Duitschland den aanval begint, en Frankrijk zijn bondgenoot gaat steunen.

Aangezien de groote meerderheid van den Duitschen rijksdag het verdrag aanvaardde, schijnt ons een moedwillig schenden van het verdrag voorloopig buitengesloten. Gevaar zou echter kunnen ontstaan, indien de Duitsch-Nationalen aan het bewind kwamen, en oppermachtig werden, aangezien deze partij van het verdrag niet wil weten, en het niet erkent. Mocht dus door de vroegere vijanden van Duitschland op den langen duur niet gehandeld worden in den geest van Locarno, dan zou dit koren op den molen zijn der Duitsch-Nationale partij, welke in kracht en aanzien zou toenemen. De mogelijkheid dat die geest van

1) Hierin ligt voor Polen de waarde van het verdrag.

Locarno nog wel eens zoek zal zijn, is geenszins denkbeeldig, de laatste gebeurtenissen in Genève hebben dit bewezen.

Of daarom gerekend kan worden op het verleenen van faciliteiten en tegemoetkomingen aan Duitschland, in zake de vermindering van troepen in het bezette gebied, en van een royale uitvoering van sommige bepalingen van het verdrag van Versailles, waarmede Duitschland werd gepaaid?

Men vergete niet, dat een andere beweegreden dan sympathie of idealistisch beginsel de vroegere tegenstanders tot elkaar bracht. Het was de harde noodzaak, de moeilijkheid om er economisch boven op te komen, welke hen met elkaar contact deed zoeken; de vrees voor een nauwe aaneensluiting tusschen Duitschland en de Sovjet-Republiek deed de rest.

Heeft door het sluiten van de verdragen van Locarno de taak van de Nederlandsche weermacht een verandering ondergaan?

Is het toelaatbaar onze weerkracht en strijdvaardigheid tengevolge van de gesloten verdragen te verminderen?

Bezien wij daartoe eens verschillende gevallen, welke zich kunnen voordoen, waarmede we niet zeggen willen, dat deze alle mogelijkheden van optreden van ons leger in zich sluiten.

A) Een rechtstreeksche aanval kan Nederland, hetzij uit oostelijke, hetzij uit zuidelijke, hetzij uit westelijke richting bedreigen.

Een tegenstander die zonder meer dien aanval begon, zou, lid zijnde van den Volkenbond, de kans loopen, dat aan ons leger de steun toeviel van andere leden van den Bond. Ons leger zou dan moeten dienen voor het opvangen van den eersten stoot, en zich staande moeten houden, totdat de hulpstrijdkrachten kunnen ingrijpen van die mogendheden, welke aan het advies van den Raad, uitgebracht krachtens artikel 16 van het Volkenbondverdrag, gevolg geven.

Buiten de Vesting Holland zal men het daarbij niet kunnen stellen, zij moet ons zwakke en in vergelijking met buurstaten, minder geoefend veldleger den tijd verschaffen welke noodig is voor de Bondstroepen om in te grijpen.

B) Een andere mogelijkheid is deze. Stel dat een geschil tusschen Nederland en België, hetzij België met Frankrijk samen, voor den Raad van den Bond wordt gebracht, en dat daar geen eenstemmigheid wordt bereikt. Belgie, resp. Belgie en Frankrijk, kunnen dan na drie maanden den oorlog beginnen, waarbij wij misschien den steun zouden genieten van een andere mogendheid, welke zich in het geschil aan onze zijde plaatsen zou.

Ook deze mogelijkheid is door Locarno niet te niet gedaan, noch heeft ze aan waarschijnlijkheid ingeboet.

Zowel het veldleger, als de Vesting Holland, die het veldleger vrijheid van handelen verschaft, blijven onmisbare schakels voor onze landsverdediging.

C) Een belangrijke schending van het westelijk pact door een der partijen heeft plaats.

Daarbij kan het geval zich voordoen, dat België, Frankrijk, Engeland en Italië gezamenlijk tegen Duitschland optrekken. Als lid van den Bond kan Nederland genoopt zijn, om vrijen doortocht te verleen aan de Bondstroepen. Een strijd tusschen die troepen en Duitschland kan zich voor een deel op onzen bodem afspelen, waarbij we niet zullen kunnen nalaten aan den strijd een werkzaam deel te nemen.

D). Een conflict kan ontstaan tusschen Duitschland en Polen of Duitschland en Tsjecho-Slowakije. Nadat het geschil voor den Raad is gebracht, waarbij eenstemmigheid niet werd verkregen, besluit Duitschland tot den aanval.

Een Fransch-Duitsch conflict is daarmee tevens geschapen, aangezien Frankrijk volgens de met die landen gesloten verdragen, aan Duitschland den oorlog moet verklaren.

Een strijd in het westen tusschen de oude tegenstanders kan daarmee gepaard gaan, waarbij Nederlandsche troepen zullen hebben zorg te dragen, dat ons grondgebied niet wordt geschonden. Of België in dezen strijd partij is, staat niet vast. Het is geen garant in het verdrag, dat Frankrijk sloot met Polen en Tsjecho-Slowakije. Intusschen is er vermoedelijk een geheime overeenkomst tusschen België en Frankrijk, welke op dit verdrag van toepassing zou kunnen zijn.

Mocht als gevolg van een conflict aan Duitschland's oostgrens in het westen de strijd tusschen Duitschland en Frankrijk opnieuw ontbranden, en België zich aan Fransche zijde scharen, waarop o.i. veel kans bestaat, dan heeft Nederland op de handhaving van zijn onzijdigheid degelijk acht te geven. Na 1914 zijn de toestanden veranderd, en moet er mede rekening worden gehouden, dat, door het zuidelijk deel van ons land een offensief optreden van Belgische troepen in samenwerking met Fransche strijdkrachten voorgenomen kan zijn.

E). Nederland moet zijn contingent leveren aan de Bondstroepen, voor een actie, overeenkomstig art. 16 van het Volkenbondverdrag. Ook deze mogelijkheid is door Locarno niet in een ander licht gesteld.

Uit deze gevallen blijkt, dat een veldleger noodig blijft, hetzij om deel te nemen aan een actie, als in geval E bedoeld, hetzij tot neutraliteitshandhaving, hetzij om den eersten stoot op te vangen bij een aanval.

Het bezit van inundatie stellingen behoudt daarbij zijn waarde; immers bij de geringe diepte van ons land is het noodig, dat de veldtroepen een lijn vinden, waarin zij bij eventueelen terugslag kunnen worden opgenomen, waar zij door de natuurlijke gesteldheid van het terrein en door den aanleg van versterkingen en hindernissen, de gelegenheid krijgen stand te houden en zich te herstellen. De aanwezigheid van onze inundatie stellingen bevordert de kans van te kunnen standhouden tot eventueele hulpstrijdkrachten van den Bond in den strijd ingrijpen.

Zeer zeker zijn er aan het verdrag van Locarno ook eenige nadeelen verbonden. Indien er een conflict ontstaat is het niet meer het Volkenbondverdrag alleen, dat om toepassing vraagt. Er moet thans met verschillende maten worden gemeten, de eene staat is bij Locarno betrokken, de andere niet; dit eischt verschillende beoordeeling; daardoor kunnen ingewikkelde toestanden ontstaan. Hoe moeilijk wordt b.v. de toestand, als Duitschland een non-agressie- of dergelijk verdrag met Rusland sluiten gaat, waarbij wederzijdsche verplichtingen worden aangegaan voor het geval van oorlog. Welk een voetangels kunnen er niet liggen, indien van de zijde van den Volkenbond een militaire actie tegen Rusland zou worden voorgenomen, en daarbij de doortocht van Duitsch gebied, de deelneming van Duitsche strijdkrachten aan de actie een punt van bespreking worden moet.

In hoeverre nu het verdrag van Locarno het uitbarsten van een West-Europeeschen oorlog naar de toekomst heeft verschoven, is een zaak, die zich aan onze beoordeeling onttrekt. Zoolang de Deutsche regering steunt op de partijen, welke thans de regeeringsmeerderheid uitmaken, is voor een verandering in den koers der Deutsche buitenlandse politiek voorshands niet te vreezen. Ook na het mislukken van Duitschland's toetreding tot den Volkenbond in Maart j.l. hebben de Deutsche en de andere direct bij Locarno geïnteresseerde staatslieden in een verklaring van hun onveranderde gevoelens betreffende de wenschelijkheid van het verdrag doen blijken.

Het is daarom, dat de vroegere vijanden van het Deutsche rijk verstandig handelen zullen, als zij in hun staatkundigen omgang met de Deutsche Republiek den „geest van Locarno" laten spreken, en in hun optreden jegens dat land de noodige gematigdheid betrachten, met name in zake de uitvoering van en de *contrôle* op allerlei hinderlijke voorschriften, bij het verdrag van Versailles afgedwongen.

Mocht men wederzijds falen in het vinden van den juisten toon bij dien omgang, mochten haat en nijd de wederzijdsche betrekkingen blijven beheerschen, dan zal ook dit verdrag op den duur het uitbreken van een oorlog niet verhinderen.

De Duitsch-Nationalen erkennen het verdrag niet, het heeft er veel van of deze partij tracht den Russen in het gevele te komen, zij houdt na het échec van Genève niet op met te betoogen, dat de redding van Duitschland ligt in de aansluiting bij Sovjet-Rusland.

De nog steeds heerschende onzekerheid omtrent de ontwikkeling van de verhoudingen in Europa, een onzekerheid, gepaard gaande met gevoelens van onveiligheid — reeds blijkende uit het streven van vele staten, om zich door verdragen tegen allerhande aanvalsmogelijkheden te dekken — is een der redenen dat de weermacht van Nederland niet alleen geen vermindering kan lijden, doch zoodra mogelijk aan geoefendheid, samenhang, aanvoering en materiele uitrusting enz. behoort te winnen.

Wij komen thans tot de vraag, of het verdrag van Locarno in de toekomst de ontwapening naderbij kan brengen.

Vast staat, dat door Locarno voor de onmiddellijk er bij betrokken mogendheden het onmiddellijk oorlogsgevaar is verminderd en dat daarom verschillende dier staten geneigd zijn om de kwesties, welke met ontwapening samenhangen, tot onderwerp van bespreking te maken. In de nota van de Fransche regeering van 26 Augustus 1925, gericht tot de Deutsche regeering, als antwoord op de Deutsche nota van 20 Juli daaraanvoorafgaande lezen we: „Het is het gemis van een dergelijke veiligheid, welke tot dusver het initiatief heeft belemmerd van het proces der algemeene ontwapening, voorzien in het Convenant, en waarop de Deutsche nota zinspeelt”.

Over hetzelfde onderwerp zeide Chamberlain in zijn toespraak op 18 November 1925 tot het Engelsche Lagerhuis:

„Wat wij gedaan hebben is een nieuwe verzekering van vrede en veiligheid te brengen aan vele der naties, die zich het meest bedreigd en onveilig gevoelden. Door dit te doen geloofden allen, die daar waren, dat wij de mogelijkheid bevorderden, om doeltreffend de kwestie der ontwapening te behandelen en dat wij een nieuwen geest brachten in het werk van de Vergadering van den Volkenbond en van zijn Raad”.

Wat nu de niet rechtstreeks bij Locarno betrokken staten betreft, zal het afhangen van hun aardrijkskundige ligging, of dit verdrag hen meer veiligheid bracht.

Bij vele — wij denken b.v. aan de Balkanstaten — is dit niet het geval. Belangenconflicten zullen voorkomen als voorheen. In verband hiermee blijft de kwestie der ontwapening een lastig probleem, ook omdat zuiver militaire factoren bij de ontwapening niet den doorslag geven. De oorlog heeft bewezen, dat de economische factoren van zeer grooten invloed zijn en voor een land, dat grootendeels op invoer aangewezen is, belangrijk overwegen.

Wil men derhalve de ontwapening regelen, dan zal men in den kring zijner beschouwingen noodwendig moeten betrekken alle factoren, welke den stand der bewapening van een staat beïnvloeden (economische, militaire, finantieele, industriele, agrarische). Het eenzijdig beschouwen van een enkelen factor leidt tot teleurstelling. De conferentie van Washington, welke de beperking van bewapening ter zee regelen wilde, had daarom zoo weinig resultaat, omdat ook de zeeoorlog slechts werd bezien van eenzijdig standpunt (vermindering van het aantal groote slagschepen). Toen de beperking in het aantal slagschepen was aangevaard, leidde dit tot een groote opvoering van het aantal kruisers, duikboten en klein materieel, en ontstond daardoor een nieuwe wedstrijd in bewapening.

Ontwapening is slechts dan te bereiken, als men haar eerlijk en oprecht wenscht, als men nationale eerzucht op den achtergrond weet te houden, en de zaken slechts bezien wil uit een oogpunt van internationaal welzijn. In zooverre was het goed gezien, om ook Rusland en

de Vereenigde Staten tot een voorbereidende Conferentie uit te noodigen, al maakte Rusland van de uitnoodiging gebruik, om te betoogen, dat de Conferentie niet ernstig was bedoeld, in verband met het feit, dat de Volkenbond kon weten, dat het voor de Russen onmogelijk zou zijn aan een conferentie op Zwitserschen bodem deel te nemen. Dat de Russen weigerden geeft geen hoop voor het spoedig bereiken van practische resultaten; echter zou de bijeen te roepen Conferentie slechts een voorbereidende zijn, waar de vraagpunten, waarvan we in bijlage III een afschrift geven, zullen worden beschouwd.

Dat de kwestie der ontwapening van teeren aard is, bewijst reeds het feit, dat de Volkerenbond het voorloopig niet verder kan brengen dan tot het benoemen van een commissie, tot het maken van voorbereidende studies over al die zaken, welke met ontwapening verband houden. De lijst van vragen, in de bijlage III vermeld is opgemaakt door een comité uit den Raad, met goedkeuring van den Raad, ten einde te kunnen dienen als leidraad bij de besprekingen van de Voorbereidende Commissie, welke is aangevangen met het uitwerken van de beginselen waarnaar een internationale ontwapening haar beslag zou kunnen krijgen. („Vragen, bestemd om te worden aanbevolen aan de aandacht der commissie”, zoo heet het in het van het Comité van den Raad uitgaande schrijven). Bezie men de bijlage, dan valt het dadelijk op, dat ontwapening geen eenvoudige zaak is. Welk een groot aantal factoren moeten er in beschouwing worden genomen, waarvan de waardeering tot bijna onoverkomelijke moeilijkheden moet leiden.

Wat zeggen onze nationale ontwapenaars daar wel van? Zij zijn zoo geneigd, om het ontwapeningsprobleem doodeenvoudig op te lossen met het gezegde, dat Nederland dient voor te gaan, waarna de anderen wel zullen volgen.

Wat een vraagpunten en wat een klippen om op te stranden! Welk een moeite moet het kosten om daarover tot overeenstemming te geraken. Men zou haast zeggen, dat die lijst van vraagpunten er is, om duidelijk de onmogelijkheid van een ontwapening te demonstreeren. Zal men al die vraagpunten kunnen bezien uit het ruime standpunt van bevordering van internationaal welzijn? Zal men de nationale belangen hieraan ondergeschikt weten te maken? En is dit niet dubbel moeilijk, juist omdat bij ontwapening bij uitstek de nationale belangen in het gedrang kunnen komen? Hoe wil men de verschillende factoren, welke de weerbaarheid van een land beïnvloeden, ten opzichte van elkander waardeeren? Hoe hen vastleggen in verhoudingen ten opzichte van elkander? Hierop toch komt het aan. Wisselen niet de waardeeringsgetallen met de politieke omstandigheden, met de politieke constellatie? Neem b.v. het spoorwegnet van uit een nevenliggend land B aanlopend op de grens van land A.

Is dit net uitgebreid en zoodanig aangelegd, dat van uit B aanvoer van troepen en materieel naar A over een groot aantal lijnen en in korten tijd kan geschieden, dan is die aanleg voor land A voordeelig,

indien uit B hulpstrijdkrachten moeten aanrukken tot bijstand van land A. Nadeelig is echter voor land A deze omstandigheid, als het in een geschil met land B mocht geraken.

Wij gelooven niet, dat het met de ontwapening bijster vlot zal gaan. De belangentegenstellingen zijn daarvoor nog te groot. Reeds op economisch gebied wordt er tusschen de verschillende landen een felle strijd gevoerd. Hooge tariefmuren worden om de grenzen opgetrokken, ter bescherming van de eigen industrie. Daardoor kwijnt diezelfde industrie in een ander land, omdat de afzet naar het buitenland door de hooge invoerrechten wordt belemmerd. Dit leidt wederom tot werkeloosheid in het land, dat zijn producten niet kwijt kan.

Wordt in een land de producent, door bescherming van de industrie in staat gesteld de prijzen in het binnenland op te voeren, ten koste van den consument, en de winstmarge te verhoogen, dan stelt diezelfde prijzenpolitiek hem in staat in het buitenland een stelsel van „dumping” toe te passen, waardoor een overigens levensvatbare industrie aldaar wordt doodgeconcurrerd, of althans ernstig bemoeilijkt. De Nederlandsche kabelindustrie kan er b.v. van getuigen, hoezeer Duitse dumping haar den afzet in het eigen land moeilijk maakt.

Wel worden hier en daar overeenkomsten aangegaan en een belangengemeenschap gesloten, zooals tusschen de Duitse en de Fransche kali-industrie, maar dan is in den regel hiervan de oorzaak, dat zonder overeenkomst de beide industrieën elkander zouden hebben vermoord.

Door die tarievenpolitiek worden scheeve verhoudingen geboren, die aanleiding kunnen geven tot het ontstaan van belangenconflicten. Zoo schepten de toegepaste rubberrestricties van Engelsche zijde, in Amerika een geest van verzet; de hooge invoerrechten op Deensche landbouwproducten in Duitschland, veroorzaakten een boycot tegen Duitse producten in Denemarken.

Dergelijke belangenconflicten, als ze ernstig ingrijpen in het economisch leven van een staat, moeten ten slotte tot oorlog leiden. Rechtsconflicten zijn maar zelden de oorzaak van een oorlog; in den regel zijn belangenconflicten daarvan de reden. De wapenconflicten na 1918 ontstaan (Griekenland—Italië, Bulgarije—Griekenland) waren alle belangenconflicten.

Wil men ontwapenen, dan moet getracht worden naar het wegruimen van de bronnen, welke tot deze conflicten aanleiding kunnen geven. Dan moet men er naar streven de kunstmatige belemmeringen, welke een land beletten zijn hulpbronnen tot volle ontplooiing te brengen, op te heffen.

Dit voor oogen houdende, zal het noodig zijn, dat door den Volkenbond zoodra mogelijk een regeling voor economische aangelegenheden wordt getroffen, opdat de toestanden minder gekunsteld worden en zich in een staat vrijuit kunnen ontwikkelen die industrieën, waarop hij door zijn ligging, door zijn hulpmiddelen en zijn volkskarakter als het ware is ingesteld. In dit verband wijzen we op een artikel van de

hand van een lid der Amerikaansche tariefcommissie, William Smith Culbertson, waarvan het blad „de Werkgever” in zijn Decemhernummer een overzicht gaf.

De hoofdbezwaren van Culbertson tegen differentieele tarieven, invoerverboden en dergelijke strijdmiddelen zijn hierin gelegen, dat de gelijkheid van behandeling van alle volken daardoor verbroken wordt, dat zulks leidt tot gevoelens van wrok en vijandigheid, dat deze geest van uitsluiting en bekrompen commercialisme *de wereld voortdurend bedreigt met nieuwe handelsoorlogen, en dat de zwakke kleine naties bij dit stelsel toch steeds aan het kortste eindje trekken.*

Met een streven naar ontwapening dient voorts gepaard te gaan een streven tot uitbouw van de rechterlijke organisatie van den Bond. Zoolang er niet meer bindende regels ontworpen zijn van internationaal recht, zoolang zal het voor arbiters in een geschil bijkans onmogelijk zijn, om een uitspraak behoorlijk te motiveeren.

Uit al het voorgaande concludeeren wij, dat Locarno nog slechts is de eerste mijlpaal op den langen weg, die voeren moet naar de trilogie: veiligheid, arbitrage en ontwapening.

Of eenmaal de gestadige toeneming van het internationaal verkeer, de voortdurende uitbreiding en verbetering van de verkeersmiddelen, en de opheffing der verkeersbelemmeringen er toe bij zullen dragen de idee van internationale saamhoorigheid meer op den voorgrond te brengen; of deze factoren op den duur de eigenaardige verschillen tusschen de volken in aard en opvattingen zullen wegdoezelen, zoodat de idee veld wint, dat men woont in één groote statengemeenschap, waaruit niet ongestraft een schakel is te missen, het zijn vragen, waarop slechts de toekomst het antwoord vermog te geven.

Indien dit antwoord bevestigend uitvalt, dan zullen ook zeker de geesten meer naar ontwapening neigen dan thans.

Dat men van een begrip van internationale saamhoorigheid thans nog ver verwijderd is, het valt niet te betwijfelen. Het échee van Genève, het buiten den Bond blijven van Rusland en Turkije, het aarzelend toezien van Amerika, het heeft er niet toe bijgedragen die sfeer van broederschap te kweken, welke een algemeene ontwapening behoeft.

En zoolang niet de volksziel naar ontwapening neigt, zoolang ook zullen er middelen zijn te vinden, om aan de verdragen te ontkomen, hen naar eigen meening uit te leggen, en recht te praten wat krom is.

Ook het verdrag van Locarno bevat aangrijpingspunten genoeg, voor meer dan één uitlegging vatbaar.

Eén punt is reeds naar voren gekomen, n.l. of in de tweede paragraaf van artikel 4 van het verdrag van Locarno bedoeld is de meerderheid van den Raad, dan wel of alle leden de schending moeten hebben vastgesteld.

Niettegenstaande het Verdrag van Locarno, niettegenstaande nog te sluiten verdragen van gelijke strekking als het voorgaande welke de toestanden slechts ingewikkelder maken, schijnt het ons maar het beste,

om waakzaam te blijven, ons niet over te geven aan gevoelens van al te groote veiligheid, en inmiddels er voor te zorgen, dat althans ons leger met een redelijke zekerheid aan zijn taak kan voldoen, zoolang de ontwapening geen vaststaand feit is geworden.

BIJLAGE I.

(Bijlage A, gehecht aan het Slotprotocol).

Verdrag tusschen Duitschland, België, Frankrijk, Groot-Britannië en Italië.

De President van het Deutsche Rijk, Zijne Majesteit de Koning der Belgen, de President van de Fransche Republiek, Zijne Majesteit de Koning van het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Britannië en Ierland en van de Britsche Overzeesche Gebieden, Keizer van Indië, Zijne Majesteit de Koning van Italië;

Wenschende te voldoen aan het verlangen naar veiligheid en bescherming, dat de volkeren, die den geesel van den oorlog van 1914—1918 hebben moeten ondergaan, bezielt;

Vaststellende de afschaffing van de verdragen tot neutralisatie van België en overtuigd van de noodzakelijkheid den vrede te verzekeren in het gebied, dat zoo herhaaldelijk het tooneel van de Europeesche conflicten is geweest;

En gelijkelijk bezielt met het oprechte verlangen aan alle betrokken Mogendheden, die dit Verdrag onderteekenen, aanvullende waarborgen te geven in het kader van het Volkenbondsverdrag en van de Verdragen, die tusschen haar van kracht zijn;

Hebben besloten te dien einde een Verdrag te sluiten en hebben als hun gevollmachtigden aangewezen:

Welke, na hun volmachten, die in goeden en behoorlijken vorm zijn bevonden, te hebben uitgewisseld, de volgende bepalingen zijn overeengekomen:

Artikel 1.

De Hooge Verdragsluitende Partijen waarborgen ieder voor zich en gezamenlijk, gelijk in de navolgende artikelen is vastgesteld, de handhaving van den territoriaal status quo, welke voortvloeit uit de grenzen tusschen Duitschland en België en tusschen Duitschland en Frankrijk, en de onschendbaarheid van genoemde grenzen, zooals deze zijn vastgesteld door of in uitvoering van het Vredesverdrag, dat op 28 Juni 1919 te Versailles geteekend is, evenals de nakoming van de bepalingen van de artikelen 42 en 43 van genoemd Verdrag nopens de gedemilitariseerde zône.

Artikel 2.

Duitschland en België, en eveneens Duitschland en Frankrijk, verbinden zich wederkeerig noch van de ééne noch van de andere zijde over te gaan tot eenigen aanval of inval, en noch van de ééne noch van de andere zijde in eenig geval zijn toevlucht te nemen tot oorlog.

Intusschen is deze bepaling niet van toepassing in geval van:

1. de uitoefening van het recht van wettige verdediging, dat wil zeggen, om zich te verzetten tegen een schending van de verbintenis van het vorig lid of tegen een flagrante overtreding van de artikelen 42 of 43 van genoemd Verdrag van Versailles, wanneer een zoodanige overtreding een niet uitgelokte aanval is en wanneer op grond van het samentrekken van strijdkrachten in de gedemilitariseerde zône een onmiddellijk optreden noodzakelijk is;

2. een optreden krachtens toepassing van artikel 16 van het Volkenbondsverdrag;

3. een optreden op grond van een beslissing genomen door de Vergadering of den Raad van den Volkenbond, of krachtens toepassing van artikel 15 lid 7 van het Volkenbondsverdrag, mits in dit laatste geval dit optreden gericht wordt tegen een Staat, die het eerst tot een aanval is overgegaan.

Artikel 3.

In aanmerking nemende de verbintenissen, die in artikel 2 van dit Verdrag respectievelijk door hen worden aanvaard, verbinden Duitschland en België, en Duitschland en Frankrijk, zich langs vreedzamen weg en op de volgende wijze alle vragen van welken aard ook, die hen zouden komen te verdeelen en die niet langs den gewonen diplomatieken weg zouden kunnen zijn opgelost, te regelen:

Alle vragen, ten aanzien waarvan de Partijen elkander wederkeerig een recht zouden betwisten, zullen aan rechters worden voorgelegd, terwijl de Partijen zich verbinden zich te gedragen overeenkomstig de beslissing van deze rechters.

Iedere andere vraag zal worden voorgelegd aan een bemiddelingcommissie en indien de regeling, welke door deze commissie wordt voorgesteld, niet door de twee Partijen wordt aanvaard, zal de vraag worden gebracht voor den Raad van den Volkenbond, die dan overeenkomstig artikel 15 van het Volkenbondsverdrag zal beslissen.

De bijzonderheden van deze methodes van vreedzame regeling zijn het voorwerp van bijzondere overeenkomsten, welke op dezen dag geteekend worden.

Artikel 4.

1. Indien één van de Hooge Verdragsluitende Partijen van oordeel is, dat een schending van artikel 2 van dit Verdrag of een overtreding van de artikelen 42 of 43 van het Verdrag van Versailles is of wordt begaan, zal zij onmiddellijk de vraag voor den Raad van den Volkenbond brengen.

2. Zoodra de Raad van den Volkenbond zal hebben vastgesteld, dat een zoodanige schending of overtreding is begaan, zal hij hiervan onverwijld kennis geven aan de Mogendheden, die dit Verdrag hebben ondertekend, en ieder van haar verbindt zich in zoodanig geval onmiddellijk bijstand te verleen en aan de Mogendheid tegen wie het gewraakte optreden gericht zal zijn geweest.

3. In geval van flagrante schending van artikel 2 van dit Verdrag of van flagrante overtreding van de artikelen 42 of 43 van het Verdrag van Versailles door één van de Hooge Verdragsluitende Partijen, verbindt ieder van de andere Verdragsluitende Mogendheden zich, in het vervolg onmiddellijk haar bijstand te verleen en aan de Partij, tegen wie een zoodanige schending of overtreding gericht zal zijn geweest, zoodra de genoemde Mogendheid zich er van rekenschap zal hebben kunnen geven, dat deze schending is een niet uitgelokte aanvaldaad en dat op grond van, hetzij het overtrekken van de grens, hetzij van de opening van vijandelijkheden of van het samentrekken van strijdkrachten in de gedemilitariseerde zône, een onmiddellijk optreden noodzakelijk is. Desniettemin zal de Raad van den Volkenbond, wanneer de vraag hem zal zijn voorgelegd, overeenkomstig het eerste lid van dit artikel, den uitslag van zijn bevindingen bekend maken. De Hooge Verdragsluitende Partijen verbinden zich in zoodanig geval te handelen in overeenstemming met de aanbevelingen van den Raad, welke eenstemmigheid hebben verworven, ongerekend de stemmen van de vertegenwoordigers van de Partijen, die bij de vijandelijkheden betrokken zijn.

Artikel 5.

De bepaling van artikel 3 van dit Verdrag wordt onder den waarborg van de Hooge Verdragsluitende Partijen geplaatst, op de wijze als hieronder aangegeven:

Indien één van de in artikel 3 vermelde Mogendheden weigert zich te gedragen overeenkomstig de methodes van vreedzame regeling, of om een scheidsrechterlijke of rechtelijke beslissing uit te voeren en een schending van artikel 2 van dit Verdrag of een overtreding van de artikelen 42 of 43 van het Verdrag van Versailles begaat, zullen de bepalingen van artikel 4 van dit Verdrag van toepassing zijn.

In geval één der in artikel 3 vermelde Mogendheden, zonder een schending van artikel 2 van dit Verdrag of een overtreding van de artikelen 42 of 43 van het Verdrag van Versailles te begaan, weigeren zou zich te gedragen overeenkomstig de methodes van vreedzame regeling of om een scheidsrechterlijke of rechtelijke beslissing uit te voeren, zal de andere Partij de zaak brengen voor den Raad van den Volkenbond, die de te nemen maatregelen zal voorstellen; de Hooge Verdragsluitende Partijen zullen zich overeenkomstig deze voorstellen gedragen.

Artikel 6.

De bepalingen van dit Verdrag maken geen inbreuk op de rechten en verplichtingen, die voor de Hooge Verdragsluitende Partijen uit het Verdrag van Versailles, evenals uit de aanvullende regelingen, met inbegrip van die, welke op 30 Augustus 1924 te Londen zijn geteekend, voortvloeien.

Artikel 7.

Dit Verdrag, dat bestemd is om de handhaving van den vrede te verzekeren en dat in overeenstemming is met het Volkenbondverdrag, zal niet zoodanig geïnterpreteerd kunnen worden, alsof het de taak van den Volkenbond om de noodige maatregelen te nemen voor het doeltreffend bewaren van den wereldvrede zou beperken.

Artikel 8.

Dit Verdrag zal bij den Volkenbond overeenkomstig het Volkenbondverdrag geregistreerd worden. Het zal van kracht blijven, totdat op verzoek van één der Hooge Verdragsluitende Partijen, welk verzoek drie maanden van te voren ter kennis moet zijn gebracht van de andere Mogendheden, die dit Verdrag onderteekenen, de Raad, beslissende met een meerderheid van minstens twee derden der stemmen, vaststelt, dat de Volkenbond aan de Hooge Verdragsluitende Partijen voldoende waarborgen verzekert, en het Verdrag zal alsdan zijn uitwerking verliezen na afloop van een tijdsverloop van één jaar.

Artikel 9.

Dit Verdrag zal geen enkele verplichting opleggen aan één van de Britsche Dominions of aan Indië, tenzij de Regeering van zoodanig Dominion of van Indië te kennen geeft, dat zij deze verplichtingen aanvaardt.

Artikel 10.

Dit Verdrag zal bekrachtigd worden en de bekrachtigingen zullen zoo spoedig mogelijk te Genève in het archief van den Volkenbond worden nedergelegd. Het zal in werking treden, zoodra alle bekrachtigingen zullen zijn nedergelegd en Duitschland Lid van den Volkenbond zal zijn geworden.

Dit Verdrag, gedaan in één enkel exemplaar, zal in het archief van den Volkenbond worden nedergelegd, terwijl den Secretaris-Generaal van den Bond verzocht zal worden aan ieder van de Hoogere Verdragsluitende Partijen gelijkluidend gewaarmerkte afschriften te doen toekomen.

Ten blijke waarvan de bovengenoemde Gevolmachtigden dit Verdrag hebben geteekend.

Gedaan te Locarno, den 16en October 1925.

geparafeerd: L.
STR.
E. V.
A. B.
A. C.
B. M.

BIJLAGE II.

Artt. 10—16 van het Volkenbondverdrag.

Artikel 10.

De Leden van den Bond verbinden zich, de territoriale integriteit en de bestaande politieke onafhankelijkheid van alle Leden van den Bond te eerbiedigen en te handhaven tegen elken buitenlandschen aanval. In geval van aanval, van bedreiging met of gevaar voor aanval zal de Raad zich beraden omtrent de middelen om de uitvoering van deze verplichting te verzekeren.

Artikel 11.

Uitdrukkelijk wordt verklaard, dat elke oorlog of bedreiging met oorlog, onverschillig of een der Leden van den Bond daarbij rechtstreeks betrokken is, den geheelen Bond aangaat en dat deze de maatregelen moet nemen, geschikt om den vrede der Volken doeltreffend te beschermen. In zoodanig geval roept de Secretaris-Generaal op verzoek van elk Bondslid, onmiddellijk den Raad bijeen.

Bovendien wordt verklaard, dat elk lid van den Bond het recht heeft, uit overwegingen van vriendschap de aandacht van de Vergadering of van den Raad te vestigen op elke omstandigheid, nadeelig werkende op de internationale betrekkingen en welke dientengevolge dreigt den vrede te verstoren of de goede verstandhouding tusschen de volken, waarvan de vrede afhangt.

Artikel 12.

Alle leden van den Bond komen overeen, dat, wanneer tusschen hen een geschil ontstaat, hetwelk tot een breuk zou kunnen leiden, zij dat geschil, hetzij aan arbitrage of aan een rechterlijke beslissing, hetzij aan het onderzoek van den Raad zullen onderwerpen.

Zij komen tevens overeen, in geen geval hun toevlucht tot oorlog te zullen nemen vóór het einde van een tijdperk van drie maanden na de scheidsrechterlijke of rechterlijke uitspraak of het rapport van den Raad.

In alle gevallen, voorzien in dit artikel, moet de beslissing gewezen worden binnen een redelijken tijd, en het rapport van den Raad uitgebracht binnen zes maanden, nadat het geschil, daaraan is onderworpen.

Artikel 13.

De Leden van den Bond komen overeen, dat, wanneer tusschen hen een geschil ontstaat, hetwelk naar hunne meening geschikt is voor arbitrage of rechtspraak en niet op bevredigende wijze langs den diplomatieken weg kan beslecht worden, het vraagstuk in zijn geheel aan arbitrage of rechtspraak zal worden onderworpen.

Tot de geschillen, die in het algemeen voor arbitrage of rechtspraak vatbaar zijn, behooren die, welke betrekking hebben op de uitlegging van een verdrag, op elk vraagstuk van internationaal recht, op het bestaan van een feit, dat, indien vastgesteld, een schending van eene internationale verbintenis zou zijn, of op den omvang en den aard der vergoeding voor zulk een schending.

De zaak zal worden onderworpen aan het overeenkomstig artikel 14 ingestelde Permanente Hof van Internationale Justitie of aan een andere Rechtbank of Hof aangewezen door de partijen of voorzien in de tusschen haar bestaande verdragen.

De Leden van den Bond verbinden zich, de uitspraken te goeder trouw uit te voeren en niet over te gaan tot oorlog tegen een Lid van den Bond, dat ze zal nakomen. In geval aan zulk een uitspraak niet wordt voldaan, stelt de Raad maatregelen voor ter verzekering van de uitvoering.

Artikel 14.

De Raad is belast met de voorbereiding van een ontwerp voor een Permanent Hof van Internationale Justitie, welk ontwerp zal worden voorgelegd aan de Leden van den Bond. Het Hof zal bevoegd zijn kennis te nemen van alle geschillen van internationalen aard, welke de Partijen er aan zullen onderwerpen. Het zal ook als raadgevend lichaam adviezen geven over elk geschil of elk punt, dat de Raad of de Vergadering bij het Hof aanhangig zal maken.

Artikel 15.

Wanneer tusschen de Leden van den Bond een geschil ontstaat, dat een breuk zoude kunnen ten gevolge hebben en dat niet onderworpen is aan de arbitrage of rechtspraak, voorzien bij artikel 13, komen de Leden van den Bond overeen, het bij den Raad aanhangig te maken. Te dien einde is het voldoende, dat een hunner van het geschil kennis geeft aan den Secretaris-Generaal, die alle maatregelen treft tot volledig onderzoek en overweging er van.

De partijen moeten zoo spoedig mogelijk een uiteenzetting van hare zaak met alle van belang zijnde feiten en bewijsstukken overleggen.

De Raad kan de onmiddellijke openbaarmaking daarvan gelasten.

De Raad tracht de beslechting van het geschil te bewerken. Indien hij hierin slaagt, maakt hij, in den omvang waarin hij zulks noodig oordeelt, eene uiteenzetting openbaar, weergevende de feiten, de daarbij noodige uitleggingen en de voorwaarden, waarop het geschil is beslecht.

Wanneer het geschil niet is kunnen worden beslecht, wordt door den Raad een rapport opgesteld en openbaar gemaakt, aangenomen hetzij met algemeene stemmen, hetzij met meerderheid van stemmen en inhoudende een uiteenzetting der feiten en de oplossingen, welke hij aanbeveelt als de billijkste en ter zake meest geschikte.

Elk Lid van den Bond, vertegenwoordigd in den Raad, kan eveneens eene uiteenzetting openbaar maken van de feiten betreffende het geschil, en zijne eigen conclusies.

Wanneer het rapport van den Raad met algemeene stemmen, die van de Vertegenwoordigers der Partijen niet medegerekend, is aangenomen, verbinden de Leden van den Bond zich, niet over te gaan tot oorlog tegen eene Partij, welke zich gedraagt naar de conclusies van het rapport.

Voor het geval dat het den Raad niet gelukt, zijn rapport te doen aannemen door al zijn Leden, met uitzondering van de Vertegenwoordigers van eenige Partij in het geschil, behouden de Leden van den Bond zich het recht voor, te handelen zooals zij het noodig achten voor de handhaving van het recht en de gerechtigheid.

Wanneer eene der Partijen beweert en de Raad erkent, dat het geschil een vraagstuk betreft, hetwelk het internationale recht overlaat aan de uitsluitende bevoegdheid dezer Partij, zal de Raad zulks vaststellen in een rapport, zonder echter eenige oplossing aan te bevelen.

De Raad kan, in alle gevallen voorzien in dit artikel, het geschil voor de Vergadering brengen. De Vergadering zal eveneens van het geschil hebben kennis te nemen, wanneer eene der Partijen het verzoekt; dit verzoek zal moeten worden gedaan binnen de veertien dagen vanaf het oogenblik, dat het geschil bij den Raad is aanhangig gemaakt.

In elke aangelegenheid, onderworpen aan de Vergadering, zijn de bepalingen van dit artikel en van artikel 12 betreffende de werking en de bevoegdheden van den Raad, toepasselijk ten aanzien van de werking en de bevoegdheden van de Vergadering.

Een rapport opgemaakt door de Vergadering met goedkeuring van de Vertegenwoordigers der Leden van den Bond, vertegenwoordigd in den Raad, en van de meerderheid der andere Leden van den Bond, met uitzondering telkens, van de Vertegenwoordigers der betrokken Partijen, zal hetzelfde gevolg hebben als een rapport van den Raad aangenomen met algemeene stemmen zijner leden, uitgezonderd de Vertegenwoordigers der Partijen.

Artikel 16.

Indien een Lid van den Bond overgaat tot den oorlog, in strijd met de bij de artikelen 12, 13 of 15 aangegevene verplichtingen, zal hij *ipso facto* beschouwd worden een oorlogsdaad tegenover alle andere Leden van den Bond te hebben begaan. Deze laatste verbinden zich, terstond alle handels- en financiële betrekkingen met dat Lid te verbreken, alle betrekkingen tusschen hun onderdanen en die van den Staat die het Verdrag schendt, te verbieden en een einde te maken aan alle financieel-, handels- en persoonlijk verkeer tusschen de onderdanen van dien Staat en die van elken anderen Staat, onverschillig of hij Lid is van den Bond.

In dat geval zal het de plicht zijn van den Raad, de verschillende betrokken Regeeringen van advies te dienen nopens de getalsterkte van de strijdmacht te land, ter zee of in de lucht waarmede de Leden van den Bond ieder voor zich zullen bijdragen tot de strijdkrachten, bestemd om de Bondsplichten te doen eerbiedigen.

De Leden van den Bond komen bovendien overeen, elkander wederkeerig steun te verleen bij de toepassing van de economische en financiële maatregelen krachtens dit artikel te nemen, teneinde de verliezen en bezwaren, die eruit kunnen voortvloeien zooveel mogelijk te beperken.

Zij zullen elkander eveneens wederkeerig steun verleen, teneinde weerstand te bieden aan iederen bijzonderen maatregel, genomen tegen een hunner door den Staat, die het Verdrag schendt. Zij zullen de noodige voorzieningen treffen om

den doortocht over hun gebied te vergemakkelijken voor de strijdkrachten van elk Lid van den Bond, dat deelneemt aan een gemeenschappelijk optreden, teneinde de Bondsplichten te doen eerbiedigen.

Elk Lid, dat zich heeft schuldig gemaakt aan schending van een der verplichtingen, voortvloeiende uit het Verdrag, kan van den Bond worden uitgesloten. De uitsluiting geschiedt bij beslissing van alle andere Leden van den Bond, welke in den Raad zijn vertegenwoordigd.

BIJLAGE III.

Liste de questions à soumettre à la commission préparatoire.

Question 1.

Que faut-il entendre par „armements”?

a. Définition des divers éléments militaires, économiques, géographiques, etc., dont dépend la puissance d'un pays en temps de guerre;

b. Détermination et propriétés particulières des divers éléments constituant les armements d'un pays en temps de paix; diverses catégories d'armements (militaires, navals, aériens), modes de recrutement, d'instruction, organisations susceptibles d'une utilisation militaire immédiate, etc.

Question 2.

a. Est-il possible de limiter les armements de guerre éventuels d'un pays, ou bien les mesures de désarmement ne doivent-elles viser que les armements de paix?

b. Que faut-il entendre par réduction ou limitation des armements? Formes diverses que cette réduction ou cette limitation peuvent revêtir pour les forces de terre, de mer et de l'air; avantages ou inconvénients de chacune des différentes formes ou méthodes, par exemple: diminution des grandes unités du temps de paix ou des effectifs qui les composent et du matériel dont elles sont dotées; ainsi que d'effectifs quelconques immédiatement mobilisables; diminution de la durée du service actif, diminution des matériels de guerre, diminution des dépenses de défense nationale etc.

Question 3.

Quelles règles peut-on suivre pour comparer les armements d'un pays avec ceux d'une autre, par exemple: nombre d'effectifs, période de service, matériels, dépenses etc.?

Question 4.

Y-a-t-il des armements „offensifs” et des armements „défensifs”? Existe-t-il une méthode permettant de se rendre compte si une certaine force est organisée dans un esprit purement défensif? (quel que soit le mode d'emploi qui puisse en être fait en temps de guerre) ou si, au contraire, elle est constituée dans un esprit d'agression?

Question 5.

a. D'après quels principes serait-il possible d'établir des proportions entre les armements qui pourraient être attribués à chaque pays, en tenant compte notamment:

du nombre d'habitants,
des ressources,
de la situation géographique,
de la longueur et nature des communications maritimes,
de la densité et du caractère des chemins de fer,
des frontières vulnérables et grands centres vitaux, proches des frontières,
des délais nécessaires et variables suivants les États, pour transformer les armements de paix en armements de guerre, du degré de sécurité que celui-ci, en cas d'agression, pourrait recevoir en vertu, soit des dispositions du Pacte, soit des engagements particuliers, contractés envers lui?

b. Peut-on aider à la détermination de la réduction des armements, en examinant la possibilité de rechercher les procédés, propres à faciliter la mise en oeuvre rapide, au moment où se produirait une agression, du mutuel appui économique et militaire prévu à l'article 16 du Pacte?

Question 6.

a. Y-a-t-il moyen de distinguer entre avions civils et militaires?

S'il est impossible de faire une telle distinction, comment peut-on estimer la valeur militaire d'avions civils, en évaluant la force aérienne d'un pays?

b. Est-il possible ou désirable de donner suite aux conclusions sub a. par rapport aux pièces de rechange d'avions et de machine?

c. Peut-on attribuer une valeur militaire aux flottes de commerce, en évaluant la force navale d'un pays?

Question 7.

Si l'on admet que le désarmement dépend de la sécurité, à quel point peut-on réaliser le désarmement régional comme suite de la sécurité régionale? Ou doit-on dire que tout projet de désarmement est irréalisable à moins qu'il ne soit d'une étendue générale?

Si le désarmement régional est réalisable, peut-on arriver par cette voie au désarmement général?

(Journal Officiel du Société des Nations, Febr. '26).

De N. S. S. en het tactisch gebruik van zware mitrailleurs

DOOR

T. J. LAGERWERFF,

Kapitein der Jagers.

Zooals bekend mag worden verondersteld, is op het oogenblik een nieuw schietvoorschrift voor de zware mitrailleurs in bewerking, dat, na goedkeuring door de legerleiding, bindend wordt.

Hoewel hiermede een zeer te waardeeren werk zal zijn verricht, is het juist om het bindende, dat er aan zal zijn verbonden, dat nu moet worden opgekomen tegen een n. m. m. zeer ongewenscht beginsel, dat daarin dreigt te worden vastgelegd.

Het merkwaardige is, dat het niet zoozeer een schiettechnische als wel een tactisch beginsel betreft, dat dus, zonder eenige schade aan het schietvoorschrift toe te brengen, zou kunnen worden uitgelicht.

Maar daarmede zou men er nog niet zijn, want uit dit beginsel blijkt tevens, dat er bij de N. S. S. een drijven bestaat in eene richting, welke ik een gevaar acht voor het wapen, waartoe ik de eer heb te behooren.

Om plaatsruimte te winnen, heb ik gemeend, mijn betoog zeer te kunnen bekorten, door het hieronder aanbieden van een vijftal grondslagen, een negental stellingen en eene toelichting.

Is het eerste vijftal n. m. m. in het algemeen niet aanvechtbaar en worden zij daarom grondslagen genoemd, zoo worden deze voorgelegd ter overdenking in hoeverre zij ook gelden speciaal voor de zware mitrailleurs.

De stellingen daarentegen zullen door de voorstanders à outrance van het gebruik der zware mitrailleurs tot op de grootste afstanden niet zonder meer aanvaard worden.

Deze vorm van betoog sluit niet uit, dat ik bereid ben de stellingen te verdedigen, doch voorloopig meen ik mij daarvan te moeten onthouden, mede om de aandacht ten volle te verkrijgen voor de stelling en niet af te leiden door de wijze, waarop ze wordt verdedigd.

Na doorlezing van dit artikel zal het geen naderen uitleg behoeven, dat de hoofdzak voor mij is gelegen in de stelling zeven.

Volgen thans de grondslagen en stellingen.

GRONDSLAGEN.

1. Het technisch kunnen bepaalt het tactisch gebruik van een wapen, waarbij het streven moet zijn het hoogste rendement uit het wapen te krijgen.

2. Ieder vuurleider erkent, dat alleen goede waarneming en juiste overbrenging daarvan ten slotte een juist vuur verzekeren. In het tegengestelde geval kan alleen door het verruimen der vuurgrenzen en

verbruik van een daaraan evenredige hoeveelheid munitie naar een nog loonende uitwerking worden gestreefd.

De factoren verrassing (vuuroverval) en tijd verliezen hierbij veel van hunne waarde.

3. Een klein kaliber wapen is in beginsel onmachtig tot het verkrijgen van groote uitwerking op groote afstanden door de gevoeligheid van het M.T. en omdat de waarneming van de aanslagen ten slotte onmogelijk wordt.

4. Het moge theoretisch mogelijk zijn met behulp van instrumenten en tafels een vuur met zekerheid op een doel te brengen, de practijk leert, dat de mensch, het vuurwapen en zijn munitie, de instrumenten en de atmospherische omstandigheden, z.g. daginvloeden, in verschillende luchtlagen en op verschillende tijdsomstandigheden zich niet of slechts bij benadering in tafelen laten verwerken.

5. Ons leger heeft behoefte aan een eigen tactiek ten gevolge van zijne bewapening, organisatie, oefentijd en onze terreinen. Het zonder meer *overnemen* van de tactiek der groote legers moet onjuist geacht worden al moeten wij deze wel *kennen*.

STELLINGEN.

1. De mitrailleur ontleent de wereldreputatie zijner vernietigende vuurwerking aan zijne ballistische kwaliteiten. Deze resultaten kunnen door den aard van den z.g. mitrailleur„bundel” evenwel op geen grootere afstanden verwacht worden dan normaal pl.m. 800 M. en ten hoogste pl.m. 1500 M.

2. De mitrailleurvuren van M'08 boven pl.m. 1500 M. zijn in den regel z.g. „blinde” vuren, die, indien zij niet goed liggen niet te corrigeren zijn. Theoretisch mogen die vuren goed liggen, in de practijk bestaat daarvoor geen enkele waarborg.

3. De mitrailleur, zijn munitie en hulpmiddelen eischen een hoogen graad van volmaaktheid en zijn bediening en vuurleiding een niet minder hoogen graad van vaardigheid om het vuren over eigen troepen onder bepaalde omstandigheden toelaatbaar te achten. M'08 is hiertoe ongeschikt.

4. Het samentreken van meer dan één mitrailleurpeloton tot het brengen van vuurconcentraties op de groote afstanden tot pl.m. 3000 M. is een specifieke gebruikswijze voor den stellingoorlog, die niet naar voren gebracht mag worden, als de meest gewenschte in het algemeen.

5. In den bewegingsoorlog, zijnde de normaalvorm van den krijg, is het samenwerken van meer dan één mitrailleurpeloton binnen 3 K.M. van den vijand tot het brengen van vuurconcentraties op de groote afstanden om tactische redenen niet wel denkbaar.

6. Het vraagstuk, voortgekomen uit het gebruik der zware mitrailleurs tot op de grootste afstanden, is in aard en wezen hetzelfde als dat van het infanteriegeschut.

7. De tendenz van de N. S. S. om steeds meer te komen tot het gebruik der zware mitrailleurs op de groote afstanden, blijkende uit den stelregel, voorkomende in het nieuwe schietvoorschrift dier wapens: „De zware mitrailleurs zijn onder de klein kaliber wapenen degenen, die bij voorkeur bestemd zijn voor juistheidsduurvuur tot op de grootste afstanden” is fout.

8. Zelfs al wordt voor den Nederlandschen mitrailleur het kaliber op 7,9 m.M. gebracht, dan gaat de tendenz van de Schietschool nog te ver en is in strijd met een juist tactisch gebruik van het wapen.

9. De tendenz van de N. S. S. leidt er toe de infanterie van een harer krachtigste wapenen te berooven en de artillerie met een ersatz wapen te belasten, dat haar eigen verdere ontwikkeling en uitbreiding zal bemoeilijken.

Uit het bovenstaande moge niet de conclusie getrokken worden, dat ik een tegenstander zou zijn van *elk* gebruik der zware mitrailleurs op de groote afstanden. De grondslag 2, nader onderstreept door de grondslagen 3, 4 en 5, geeft echter aan tot welken graad men uitwerking mag verwachten, *ten spijt van alle theoretische berekeningen daaromtrent* en sluit dus in zich welke beperkingen men zich hierbij dient op te leggen.

Hieruit volgt, dat eene verbetering van het ballistische vermogen van het wapen, b.v. door kalibervermeerdering of projectielwijziging, benevens aanvulling en verbetering der instrumenten en schootstafels slechts tot zekere hoogte moet worden toegejuicht.

Tot zekere hoogte, want gaat men ten slotte met kalibervermeerdering te ver, dan zal het verkondigde in stelling 1 niet meer juist zijn, doch dan zal de mitrailleur, als men hem dan nog zoo noemen mag, geen licht kaliber wapen meer zijn, doch tot de zwaar kaliber wapenen overgaan en ophouden organiek tot de infanterie te behooren. Een voorbeeld daarvan is de Deutsche Oerlikonmitrailleur, die een kaliber heeft van 2 c.M. bij een vuursnelheid van 100 schoten per minuut en een dracht van 3700 M. De munitie bestaat uit pantsergranaten, granaten en lichtspoorgranaten. Het geheel staat op wielaffuit en heeft een totaal gewicht van 125 K.G. zonder vliegtuigpoot en 160 K.G. met vliegtuigpoot. Deze mitrailleur, of zou het beter zijn te zeggen vuurmond, heeft de speciale taak op te treden tegen vechtwagens en vliegtuigen. Van zelf sprekend is, dat dit wapen in generlei organiek verband met de infanterie staat. Het bespreken van het tactisch gebruik van zulk een wapen valt echter buiten het bestek van dit artikel, te meer nog, omdat de kwestie er juist om draait, dat ik den mitrailleur als infanteriewapen wensch te beschouwen en daarvoor te behouden. Onze infanteriebewapening is niet van dien aard, dat wij bij dit wapen den zwaren mitrailleur kunnen missen. Het is juist de steeds meer artilleristische tendenz, die ons infanteristen bedreigt.

Zoolang de stelling 1 waar is, zoolang is voor mij de daarin besloten gebruiksaanwijzing de hoofdgebruikswijze. Wie daaraan tornt, verzwakt de gevechtskracht der infanterie.

We zullen zeer ernstig moeten waarschuwen tegen dit gevaar, dat reeds zeer vaste vormen heeft aangenomen. Ten bewijze hiervan wijs ik op de nieuw in te voeren affuit, die schiettechnisch eené verbetering mag zijn, maar niet is gebouwd op overwegingen van infanteristisch-tactischen aard. Men heeft de infanterietactie er n. m. m. zelfs geen woord in laten meespreken. De affuit is zóó zwaar, 37,5 K.G., dat het mededragen door den man over grootere afstanden, mede door haar vorm, vrijwel ondoenlijk wordt. Beweeglijkheid en onzichtbaarheid worden belangrijk geschaad.

Helaas zijn vele onzer oudere officieren, doordat de mitrailleurs eerst in 1908 in ons leger werden ingevoerd, met de practijk van het wapen niet voldoende bekend, terwijl de verschillende wijzen van aanwending en de resultaten van de niet-automatische in den oorlog van '70 en de automatische in den Japansch-Russischen oorlog van 1904 (Moekden, Port-Arthur), waar zij zich den veel zeggenden naam „duivelsgieter” veroverden, benevens het gebruik in den wereldoorlog, er niet toe bijdragen een zuiver begrip te geven, omtrent het juiste tactische gebruik der zware mitrailleurs.

Hierdoor hebben de voorstanders van het artilleristisch gebruik geen tegenstand van die zijde te wachten.

Intusschen, de bataljons-commandant moet het gevaar niet loopen, dat zijn mitrailleurpeloton ontijdig achterblijft en hij den steun daarvan ontbeert, daar waar hij het meest noodig en het krachtigst zou zijn. Op 15 Oct. 1916 werden door een te ver achterblijven twee secties mitrailleurs bij Saily-Saillisel door een afsluitingsvuur van de tegenpartij belet het bataljon verder te steunen en had de B.C. de beschikking over nog slechts één sectie.

Reeds thans is er een geest gevaren in vele pelotonscommandanten om stellingverwisseling binnen 1500 M. van den vijand te beschouwen als iets, dat niet noodig is; om geen andere uitdrukking te gebruiken. De offensieve geest bij de mitrailleurpelotons wordt door het drijven van de N. S. S. gedood.

Hoe geheel anders in Frankrijk, het land, waar men er naar streeft het nuttig rendement van het mitrailleurvuur tot zelfs op 3500 M. zoo hoog mogelijk op te voeren.

Op blz. 61 e. v. van een werkje van commandant Thierry, uitgave van Berger-Levrault, Paris, lees ik:

Quant au tir indirect, il ferait l'objet de séances spéciales, mais pas au détriment de la préparation de la compagnie de mitrailleuses à son rôle d'organe de feu de bataillon de premier échelon. Les exercices d'assouplissement de la compagnie de mitrailleuses se feraient d'après la même méthode que pour les autres compagnies”.

Welk een geheel andere geest!

En in de: *Anleitung zur Ausbildung im Schieszen mit Schweren Machinen Gewehre*, zegt blz. 224: De stelling zoo te kiezen, dat het brengen van vuur naar verschillende richtingen mogelijk is, maar niet aan een stelling kleven, tijdig volgen en bij het binnen dringen dicht bij zijn.

Blz. 225: Door het nastreven van eenhoofdige aanvoering moet echter geen angst ontstaan om de zware mitrailleurs toe te voegen, hetzij dat sectiën zelfstandig optreden (begeleidende sectiën), hetzij zij een infanterie compagnie worden toegevoegd. Juist in bedekt terrein, bij het moeizaam terreinwinnen der schutters tot het binnendringen en bij het doordringen in de diepte na het binnendringen *moeten* sectiën en enkele mitrailleurs voor de infanterie-compagnie vrij gegeven worden en wel op het juiste tijdstip. Geschiedt die toevoeging niet tijdig, dan is ze meestal van geen nut meer (zie Saily Saillisel, L.). Deze beschikbaarstelling moet niet eerst door den infanteriecommandant worden gevraagd, maar door den pelotoncommandant tijdig worden onderkend en voorzien. Aan den anderen kant moet juist in dit gevechtsstadium (binnendringen, doordringen) de pelotoncommandant erop bedacht zijn, den bataljoncommandant vuurreserven te verschaffen om de vele wisselvalligheden het hoofd te kunnen bieden.

Maar een ieder zal moeten toegeven, dat dan de zware mitrailleurs hunne beweeglijkheid en gemakkelijke vuurleiding niet mogen verliezen.

Wil men krachtige mitrailleurwerking op groote afstanden, dan deele men mitrailleurafdeelingen van het daarvoor vereischte vermogen, als men die meent te hebben, wat mij betreft bij de artillerie in, maar men late aan de infanterie de voor hare behoeften geschikte zware mitrailleurs en trachte daarvan geen wapens te maken voor een tweeledig gebruik ten koste van hun hoofdgebruik.

Thans nog een woord over den mitrailleur met kaliber 7,9 m.M., het kaliber, dat men weldra bij onze infanterie zijn intrede zal zien doen en waarvan men zegt, dat het aan de verwachtingen van de N. S. S. zal beantwoorden, n.l. groote uitwerking tot de grootste afstanden.

Waar deze mitrailleur geen andere is dan de Duitsche 7,9 m.M. Spandaumitrailleur, kan ik volstaan met uit het officieele Duitsche Schietvoorschrift voor deze mitrailleurs de volgende punten aan te halen:

Punt 35. Uitwerking kunnen de zware mitrailleurs slechts dan verkrijgen, wanneer het gelukt, het nuttige deel van den bundel in het doel te brengen. Hiervoor is van groot gewicht òf en in welke mate men de aanslagen kan waarnemen.

Punt 37. Tegen *hooge* en *diepe* doelen is uit open vuuropstelling tot 2400 M., uit gedekte opstelling tot 3500 M. met s.S. munitie op uitwerking te rekenen.

Punt 38. *Ongedekt zich bewegende gewegroepen* lijden reeds op 1500 M. beduidende verliezen, op afstanden daar beneden zware verliezen, die met de dichtheid van het doel toenemen.

Punt 39. Tegen kleine, in het terrein genestelde *doelen* heeft de zware mitrailleur op afstanden tot 1500 M. nog goede uitwerking.

Punt 41. Tegen niet zichtbare doelen (terreinstrooken en vakken) heeft men bij het vuren uit open en gedekte stellingen veel munitie noodig.

De uitwerking kan bij juiste toepassing der schietregels en bij goede vuurverdeling zelfs bij een dieptespreiding van 200 M. beduidend zijn ¹⁾.

Punt 213. Het in beginsel toepassen van diep- en breedspredien bij het uitwerkingsvuur verzekert, dat ten minste deelen van den bundel het doel treffen.

Punt 240. In dit punt zijn niet minder dan tien voorwaarden vastgelegd, waaraan voldaan moet worden, vóór het schieten over eigen troepen mag plaats vinden, waarna nog de terreinhoek en veiligheidscoëfficiënt in het te bezigen vizier moeten worden verwerkt.

Dit schietvoorschrift heeft aanleiding gegeven tot het doen verschijnen in 1926 van de: *Anleitung zur Ausbildung im Schieszen mit Schweren Maschinen Gewehre*, waarin ik lees op:

blz. 25. Het vuur is gewoonlijk slechts tegen tactisch gewichtige doelen af te geven. Dit zullen voor de zware mitrailleurs meestal geweernesten en mitrailleurs zijn. Tegen kleine, in het terrein genestelde doelen heeft de zware mitrailleur tot 1500 M. goede resultaten. Tegen hooge en diepe doelen is met s. S. munitie tot 3500 M. op resultaat te rekenen. De shootshoek wordt bij afstanden boven 2400 M. met den opzet gegeven.

Blz. 74. Het is bij ontbrekende waarneming van den bundel buitengewoon moeilijk, de voor de keuze van den shootshoek in aanmerking komende schietgegevens juist te interpoleeren. Een fout in de interpolatie van de daginvloeden kan op de groote afstanden zeer gemakkelijk een verleggen van den bundel van 100 tot 200 M. opleveren.

Blz. 97. De 100 % bundel zonder dieptespreiding heeft van 1400 tot 2000 M. een dieptewerking van 160 M. Onder de gevechtsinvloeden en door het warm loopen van den loop zal zich de dieptespreiding tot 260 à 300 M. vermeerderen.

En hiermede besluit ik en meen gedaan te hebben, wat mijn plicht was. Moge dit artikel er toe bijdragen om een mitrailleur te doen be-

¹⁾ In verband hiermede deel ik gaarne mede te hebben vernomen, dat vóór eenige weken de 1e Luitenant Bellen, Commandant van het M.P. van het 10e R.I. te Ede er in de Harskamp in geslaagd is bij een vuur op 2000 M. 80 % getroffen doelen te krijgen. Hulde voor deze prestatie!

Toch meen ik, dat dit schitterende resultaat nog niets zegt tegen mijn betoog. De vuuropdracht zou om 1.30 nam. verstrekt zijn, om 3.30 nam., dus 2 uur later viel het eerste vuur. Twee uur was gearbeid aan het uitwerken der vuurgegevens en onder welke gunstige omstandigheden. Een dergelijk vuur is een theoretisch schoolvuur. Voor de practijk bevestigt het echter zeer zeker stelling 4, waarbij men in dit geval voor 3000 M. moet lezen 2000 M.

houden, die als infanteriewapen onderworpen zal blijven aan de eischen, die de infanterie aan hem stellen moet. Laat de N. S. S. dezen mitrailleur, op die eischen gebaseerd, zoo volmaakt mogelijk doen worden, doch zich onthouden van het vastleggen van het tactisch gebruik en een drijven in eene richting, die, naar mijne tactische inzichten, fout is. Dat men zich in ons land geen illusies make van deelname onzer toch reeds zoo weinig talrijke zware mitrailleurs aan artillerievuren, als daar zijn tegenvoorbereidingsvuren, afsluitingsvuren op groote afstanden, e. d. en althans de geheele constructie der wapenen en de tactiek niet daarop in hoofdzaak baseeren. We zijn reeds veel te ver in die richting afgegleden en de infanterie wordt er het kind van de rekening door.

Het reglement ad No. 93 Tactisch gebruik van infanterie-mitrailleurs (Aanschr. D. v. O. 21 Mei 1915 IIe Afd. No. 150) verdient echter wel eens herziening.

Zeker zullen dan naast technische verbeteringen en gewijzigde tactische inzichten ook de *encadreering* en de opleidingsmogelijkheden nog een scherp woordje dienen mede te spreken. Men vergeete toch niet, dat de mitrailleurpelotons of compagnieën in handen zullen zijn van reserve-officieren, verlofskader en van soldaten, die wel eens 5½ maand zijn opgeleid. En ik aarzel geen oogenblik om te verklaren, dat men bij dit personeel niet mag uitgaan van de gedachte, dat zij de vereischte tactische en technische kennis en routine bezitten om aan de eischen te kunnen voldoen, die een gebruik der mitrailleurs à double stelt. Men overdenke in dit verband grondslag 5 nog eens ernstig en vergelijkte Nederlandsche en buitenlandsche toestanden.

Eenige opmerkingen over het artikel:
„De N.S.S. en het tactisch gebruik van zware mitrailleurs”
 door T. J. Lagerwerff, Kapitein der Jagers.

DOOR

S. J. C. OLIJ,
Kapitein bij de N. S. S.

De Directeur der N. S. S., van den geachten schrijver inzage verkregen hebbende van zijn artikel, achtte het niet geschikt voor „officieele” beantwoording.

Z.H.E.G. is van meening, dat de beantwoording volkomen gelegen is in de combinatie:

het nieuwe S.V. Zw. Mitr.; de nieuwe projectielen op het nieuwe kaliber; de nieuwe affuitage voor de *zware* mitrailleurs.

Echter heeft Z.H.E.G. mij toegestaan een „persoonlijke” bestrijding van het artikel te geven, welke bestrijding in hare argumentatie aan het oordeel onderworpen is geweest van de „N. S. S.” en waaraan als zoodanig dus een „officieus karakter” mag worden toegekend.

Behalve bij de telkens terugkeerende poging tot aanval op de N. S. S., heb ik tot mijn spijt in het artikel van den heer Lagerwerff niet die vaste lijn kunnen ontdekken, die toch een der kenmerken is van een op gezonde gronden gevestigde overtuiging.

Schrijver zegt: „Uit het bovenstaande mag niet de conclusie worden getrokken, dat ik een tegenstander zou zijn van *elk* gebruik der zware mitrailleurs op de grootste afstanden. De grondslag 2, nader onderstreept door de grondslagen 3, 4 en 5, geeft echter aan tot welken graad men uitwerking mag verwachten, *ten spijt van alle theoretische berekeningen daaromtrent* en sluit dus in zich welke beperkingen men zich hierbij dient op te leggen”.

En wat dan verder volgt.

Edoch, een eind verder wordt geleeraard:

„Hoe geheel anders in Frankrijk, het land waar men *er naar streeft* (cursiveering van mij) het mitrailleurvuur tot zelfs op 3500 M. zoo hoog mogelijk op te voeren”.

Het is den heer Lagerwerff bekend, dat de kabibervergrooting tot op 7.92 m.M. vast staat. Welnu, welke reden is er dan, om, wat voor Frankrijk door hem wordt toegejuicht, in den arbeid van de N. S. S. af te keuren? Het citaat in stelling 7 uit het schietvoorschrift wordt, zooals de schrijver zeer goed weet, op de plaats, waar dat in het voorschrift behoort, n.l. bij de vuurleiding, aangevuld door het volgende: „Door middel van veelvuldige berekeningen moet de S.C. zich een denkbeeld gevormd hebben van de vuurkracht der Zw.mitr. Hoezeer ook vernietigend bij juiste ligging van den bundel en matige spreiding tegenover ongedekte doelen, wordt deze vuurkracht bij onzekerheid omtrent die juiste ligging en tegenover ten deele gedekte doelen, gewoonlijk geweldig overschat.

Deze aanvulling was den heer Lagerwerff bekend!

Slechts uit de vaste lijn in zijn steeds terugkeerende „poging tot aanval” op de N. S. S. kan ik deze bedenkelijke wijze van citeeren verklaren, niet verontschuldigen.

Het citaat, dat volgt op het prijzen van Frankrijk wegens het streven, het mitrailleurvuur tot zelfs op 3500 M. zoo hoog mogelijk op te voeren, betreft een privé meening van Ct. Thiery.

De zaak behoort niet in het schietvoorschrift thuis, doch heeft de schrijver van de zijde der N. S. S. vernomen, dat deze een andere meening is toegedaan? De voorbataljons zijn toch geen bijzondere organen met een andere opleiding, dan de overige bataljons? Wil men beide vuurwijzen toepassen, dan zal men zich in beide moeten oefenen. Wat beteekent achter het citaat uit Ct. Thiery „Welk een geheel andere geest!”?

Een geheel andere geest, dan gij willens en wetens tracht op te wekken door dat onvolledige citaat in stelling 7?

Ga ik thans de Grondslagen en Stellingen van den geachten schrijver na, dan wordt de geheele zaak mij niet helderder.

Grondslag 1.

Wat doet de N.S.S. anders, dan juist trachten, het hoogste rendement uit het wapen te verkrijgen?

Niet ziende met beperkten blik, alsof er geen andere mitrailleurs bestonden. Niet alsof er alleen vóór-Bataljons in het gevecht met bewegend karakter bestonden. Maar (grondslag 5) in het oog houdende, dat de zw. mitr. het *eenige* wapen is, hetwelk de „liaison” vormt met de Artillerie. (Het zal duidelijk zijn, dat Infanteriegeschut deze liaison niet vormen kan; daartoe bezit het onvoldoende drachtbereik).

Het technisch kunnen van de (op 7.92 m.M. gebrachte en van perfecte affuitage voorziene) zw. mitr. bestaat in:

1. Het brengen van vuren met directe richting op daarvoor in aanmerking komende doelen, tot op *alle* afstanden, hieronder bij 2 genoemd.

Daarbij daalt het nuttig effect van het enkele schot bij het toenemen der afstanden (meer munitie inzetten).

Tot op de afstanden door den heer Lagerwerff genoemd (1500 M.) overtreft de werking der Zw. Mitr. die, welke de veldvuurmonden, met gelijke kosten, gelijke moeite van oorlogsaanmaak en met veel grooter moeite van aanvoer en opstelling, op dezelfde doelen kunnen verkrijgen. Daar boven blijft de werking zeer belangrijk, doch moet vooral worden rekening gehouden met het verband: doelwaarde — in te zetten hoeveelheid munitie.

2. Het brengen van vuren met indirecte richting. Dus op doelen, die de schutter, hetzij door zijn gedekte opstelling, hetzij door den toestand van het terrein, ongeacht zijn opstelling, niet kan zien. Deze vuren kunnen tot op rond 4000 M. (4200 M.) in de diepte met voldoende nauwkeurigheid worden gelegd (zoo werd reeds geschoten bij windstooten van 10 M.). In de breedte eischt dit vuur spreiding met evenredige inzet van meerdere stukken of sectiën en van meer munitie.

Zulke vuren worden alleen gegeven op daarvoor loonende doelen (accèssen, verzamelplaatsen, emplacements, e.d.).

Niemand verwacht, zonder waarneming op de grootere afstanden kleine doelen te kunnen raken!

Zoo zijn wij reeds aangeland onder:

Grondslag 2.

Verruiming der vuurgrenzen is meestal alleen in de breedte noodzakelijk, dank zij de zeer diepe doch gelijkmatige bundels der genoemde mitrailleurs. De factor „tijd”, hier bedoeld als belemmering door langen duur van voorbereiding, heeft geen beteekenis bij het vuren met directe richting. Wel bij dat met indirecte richting. Dit laatste eischt voorbereiding en de door den schrijver genoemde tijd van voorbereiding van het vuur door den 1e Luitenant Bellen is *niet* overdreven te achten. Na die voorbereiding was deze volijverige C.M.P. echter in staat à la minute vuur te brengen op ieder gewenscht terreingedeelte.

Bij de bespreking over dat vuur werd er door den Dir. N.S.S. op gewezen, dat het alleen van toepassing kon zijn in voorbereid verdedigende stellingen, waar de tijd van de voorbereiding uiteraard beschikbaar is.

De voor indirect vuur benodigde instrumenten kunnen binnen afzienbaren tijd verwacht worden.

Dat de vuuroverval in waarde zou verliezen meen ik te mogen ontkennen.

Grondslag 3.

Deze grondslag wordt door mij onjuist genoemd op grond mijner ervaring. Heeft de geachte schrijver dit onderzocht of vestigt hij zijn grondslag op het oordeel van voor-oorlogsche schrijftafel-mitrailisten?

Ik vermoed het laatste, want ik mag toch niet aannemen, dat de „grondslag” is opgesteld ter wille van het betoog!

Grondslag 4.

Wanneer het woord theoretisch wegvalt, wordt deze grif aangenomen.

Grondslag 5.

De eerste zin is juist, doch er mag niet worden vergeten, dat ons landje geen unicum is in deze. Ook elders zijn er polders, Brabantsche terreinen, inundaties, enz.

De tweede zin is volkomen juist.

Nu nog de stellingen.

1. Dit geldt voor den mitr. van voor 1914. Het geheele betoog van den schrijver wint in waarde, wanneer het met een vóór-oorlogsche bril wordt bekeken.

2. Zooals reeds voren gezegd, moet hiermede rekening worden gehouden: doelgrootte, munitie-inzet, aantal mitr., enz.

3. Waarom ongeschikt, waar vrij wel alle buitenlandsche mitr. (van klein kaliber) in deze *niet* boven mitr. 08 uitstekten en *alle* na doorvoering van de in gang zijnde wijzigingen er bij achter komen te staan? Zoo ook de mitr. '18 en de mitr. '25.

4. Wie denkt daaraan? Zeker niet de N.S.S., die in zijn voorschrift juist waarschuwt tegen *te* hooge verwachtingen van dat vuur. Bij den geachten schrijver schijnen waarlijk alleen vóór-Bataljons te bestaan en heeft *ieder* gevecht dezerzijds een bewegend karakter.

5. Behalve dat beter van mitr. compagnie te spreken ware, ontgaat mij waarom in den bewegingsoorlog het *gevecht* noodzakelijk een bewegend karakter moet hebben. Wij mogen verwachten, dat in een onverhoopten krijg beweging en handhaving ter plaatse in logisch verband zullen voorkomen.

6. Wordt absoluut door mij ontkend. Wat men zich als Inf. geschut voorstelt, heeft rond 1½ K.M. dracht. Dit geschut moet als regel niet gebezigd worden tegen doelen, die des Zw. Mitrs. zijn.

De laatste hebben grootere nauwkeurigheid en veel grooter vuurbereik. Zij zijn echter op de grootere afstanden onmachtig tegen gedekte

doelen. Doch men overschatte hierin het vermogen van het Inf. geschut ook niet!

7. Er staat „onder de klein kaliber wapenen”. Wanneer dit vuur noodig is, neme men hiervoor geen mitr. M. 20 of geen gezamenlijk geweervuur. De zin was nog aangevuld met de woorden: genoemd in p. —”, verwijzend naar het punt waarin de schootstafels besproken worden. Al onze Zw. mitrs. kunnen vuur brengen op den te voren genoemden afstand van \pm 4000 M. met nog meer dan 8 K.G.M. levende kracht in het projectiel.

De B.C. wordt door zijn mitr.comp. veel zelfstandiger en behoeft niet dadelijk den steun van onze vrij schaarsche en veel kostbaarder (tactisch en geldelijk) artillerie.

Er bestaat bij de N.S.S. niet de minste „tendenz” om de vuren op groote afstanden te doen domineeren. Maar ook niet om Zw. Mitr. het werk te laten doen, dat de mitr. '20 kan verrichten (bij bewegend karakter van het gevecht tot 500 M., bij niet bewegend karakter tot 1000 M.).

8. Zie grondslag 1. Het wezen van de Zw. Mitrs. is heusch veranderd, sinds 1914! De N.S.S. heeft getracht, in opdracht van ons legerbestuur om aan grondslag 1 te voldoen en daarmede het Bat. grootere zelfstandigheid te geven en den B.C. meer dadelijken invloed op het gevecht te verschaffen, door hem een langeren arm te geven. Is dat fout te noemen? Naar mijne meening alleen dan, wanneer men den mitr. M. 20 wegedeneert en zich blijft vasthouden aan het mitr. gebruik tot 1914 (geconcentreerd Inf. vuur).

9. Na het onder 8 genoemde behoeft er niet veel gezegd te worden om de onjuistheid van de stelling aan te toonen. Wat die „Artillerie Erzsats” betreft, men mag dit weinig talrijke wapen niet voor privé Bataljonszaken oproepen, zoolang de B.C. de zaak met eigen wapenen kan afmaken. En bezitten wij geen geïndeerde terreinen waar wij verwachten mogen te moeten strijden? Wil de geachte schrijver mij zeggen met welke vuurmonden hij b.v. Hilversum voor concentratiepunt ongeschikt kan maken?

Bij inundatie kunnen in de „streek van Loenen” geen vuurmonden voor dat doel worden opgesteld, zonder zeer belangrijken vóórarbeid. De op kaden en achter dijken alsdan tóch reeds aanwezige Zware Mitrs. kunnen dit vuur als kaartvuur op grooten afstand gemakkelijk leggen.

Ik vermeen met één voorbeeld te kunnen volstaan. Er zijn er tientallen te geven.

Ik moet nog iets opmerken omtrent de meening van den heer Lagerwerff in zake de project-affuit voor den Zw. Mitr. Zeker, een gewicht van 37,5 K.G. is groot en van de zijde der N. S. S. is dat niet als een geringe factor beschouwd. Het is mijn persoonlijke meening, dat er wegen zouden zijn, om het *gewicht* tot een kleiner getal te brengen. Er zijn echter tegen-argumenten, die een andere uitvoering

moeilijk maken. Het opmaken van de „balans” staat niet aan mij en in veel hooger verband, niet aan de N. S. S.

Afgescheiden hiervan *mag* het gewicht geen doorslaande factor worden geacht voor het nut van een oorlogswerktuig. Is dit werktuig noodig, dan moet men zorgen, dat het aanwezig kan zijn.

En thans, geachte heer Lagerwerff, komen wij nogmaals tot het „wit van de schijf” in dezen geestelijken schietwedstrijd, waarbij als prijs staat: de macht van handelen, de zelfstandigheid van den B.C. en de grootere waarde der schaakstukken in handen onzer hoogere bevelhebbers.

In de Zw. Mitr. (P. of Comp.) bezit de B.C. een eigen orgaan van inwerking op zijn beperkt aandeel in het gevecht. Het maakt hem plaatselijk tot een machtig man, beheerschende een zône van zijn Bat.-vakbreedte, doch met een voor *zijn* werk onbeperkte diepte.

Waar door de mooie samenwerking van de daarvoor aangewezen organen, op last van onze vooruitziende legerleiding, op grond van de grootere buitenlandsche ervaring, maar gezift door gezonde Nederlandsche hersens, een vervolmaking van het oorlogsorgaan „Bataljon” een schitterende mogelijkheid is gebleken,... zou het daar niet dom zijn, deze mogelijkheid niet vast te grijpen?

De Zw. Mitr. zijn geen „hinderlijke dingen” die de B.C. overgeeft aan een lager Commando. Zelfs in bedekt terrein vormen zij in Uw zoo bevoorkeurde bewegingsgevechten de mobiele „steunpunten” en mogen zij — zonder weloverwogen noodzaak — niet worden versnipperd in sectiën.

U noemde voorbeelden en oordeel van buitenlandsche schrijvers.

Sta mij een voorbeeld toe. In Harskamp dirigeerde ik twee volledige pelotons op de terreinen A en B van af den weg achter den seintoren, op telefonisch bevel van den Lt. Kolonel der Mariniers Oele, in den seintoren. Hierbij waren normale afstanden genomen. Breedte, ruim $1\frac{1}{2}$ K.M.; opstelling in de Pelotons, met 250 M. tusschenruimte en een diepteverschil van ± 300 M.; op zeker moment het linker Peloton ± 700 M. verder naar voren, dan het rechter.

Hulp van de verbindingsafdeeling uit Ede, heel „gewone soldaatjes” van 4 maanden.

Vuurbevelen door middel van sluiters en lampen. *Iedere* opdracht werd binnen 2 à 3 minuten in *vuur* omgezet. De werkdadigheid hiervan is ten deele werk van U als algemeen opleider, ten deele van de N. S. S., die ieder Verlofs officier M. P. C. inprent: vanaf den 1e mobilisatie-dag oefenen.

Dit wat betreft de noodzakelijke verbindingen.

Naast Uw citaat van Ct. Thiery vraag ik de lezing van wat geschreven is door den Colonel Barreijbae de Saint Maurice onder „Le feu” in de Rev. d’Inf. in de laatste nummers van 1925.

Maar geheel lezen, ziften door gezonde Nederlandsche hersens, toepassen op Nederlandsche terreinen, mannen en wapens!

Uw zij-houw tegen vele B.C. mag wèl gericht zijn, argument zie ik er niet in.

Wat waren de B.C. der groote legers vóór zij te velde traden ná 1914?

Verre is het van de „tendenz” of van het „drijven” (ik stoot mij aan deze uitdrukkingen, al respecteer ik Uw trachten, Uw eigen denkbeeld scherp te stellen, waarde collega Lagerwerff!) der N. S. S. of van mij, die daar een bescheiden plaats inneemt, om onze Inf. te bezwaren met producten van de schrijftafel alleen.

Openen van nieuwe mogelijkheden voor den B.C., voor den A.B. door middel van zijn oorlogsinstrumenten vervolmaken, niet terugkeeren tot hetgeen vóór 1914 voldoende was, is in het voor ons helaas noodzakelijk verwoestingssysteem het doel.

En daarin vervult de N. S. S. haar taak.

Zou de N. S. S. de Zw. Mitrs. aan de Inf. willen ontnemen?

Neen toch! Het zijn speciaal-officieren en soldaten, van dezelfde ontwikkeling van die der Artillerie. Kunnen die niet iets dergelijks bereiken, wanneer er gesproken mag worden van Artilleristisch gebruik der Zw. Mitrs.?

De Inf. *mist* het wapen der Zw. Mitrs. toch niet, wanneer die ook — bescheiden uitgedrukt — semi artillerie arbeid voor haar verricht?

Dat een wapen aan werking wint, naarmate de afstand kleiner wordt, is juist: het noodzakelijk dubbel gebruik schiep de Lichte Mitrailleurs.

Mag ik even onvriendelijk zijn? U zegt de Mitr. 08 is *helaas eerst* in 1908 ingevoerd. Als historicus op het gebied der klein-kaliber wapenen vraag ik U: welk rijk deed dat merkbaar vroeger?

Is dat argumenteeren of... stemming trachten te wekken?

Slechts een uit de vele, doch Tu l'as voulu, George Dandin!

In dezen zin is begonnen en geëindigd, mijn wrevel tegen de wijze, waarop gij Uwe zeer te respecteeren meening onder woorden hebt gesteld.

Stellingverwisseling! Behoudt Uw stelling totdat gij er arbeid hebt verricht of dat de *beweging* U tot verplaatsing noodzaakt.

Hebt gij goed werk gedaan, verwissel dan en maak daardoor, dat gij niet verdoofd wordt, ook al kost dat den vijand veel vuur. Kent gij, geachte heer Lagerwerff, den arbeid welken het S. V. Z. M. aan den C. M. P. vraagt?

Hij is eerst een volkomen bruikbaar orgaan voor den B.C. na veel voorbereiding. Het niet-voorbereide werk, doet de M. '20 net zoo goed!

Waar u zegt: Waar deze mitr. geen andere is, dan de Deutsche 7,9 m.M. ... wekt u wellicht de gedachte, dat alleen de M. '25 bedoeld wordt. Zoowel M. '08 enz. als M. '18 en M. '25 zijn (na de in gang zijnde wijzigingen) superieur aan alle andere, ook aan de Deutsche „Spandau”.

De N. S. S. „drijft” niet in eenige richting! Zij werkt naar Uw grondslag 1.

De Infanterie wordt zeker geen kind van eenige rekening, wanneer het Bataljon grootere zelfstandigheid verkrijgt.

En hiermede eindig ik deze bespreking, U, Hooggeachte Heer Hoofdredacteur dankzeggend voor de hieraan toegestane plaatsruimte.

NAWOORD

van den kapitein T. J. Lagerwerff.

Naar aanleiding van vorenstaand artikel van den kapitein S. J. C. Oly zij het volgende opgemerkt. De mitrailleurcursus, waaraan door mij werd deelgenomen en waar „Het nieuwe schietvoorschrift in ontwerp” werd behandeld, werd niet geleid door den kapitein Oly. Het ontwerpvoorschrift werd ons niet in handen gegeven, doch werden tijdens de behandeling citaten daaruit weergegeven.

Hoe de kapitein Oly dan ook pertinent kan verklaren, dat ik zeer goed zou weten, dat het citaat in stelling 7 niet volledig is, is mij een raadsel, noch hoe daarop de verdachtmaking in zijn verder betoog hem uit de pen kon vloeien. Ik stel er prijs op te verklaren, dat de bewuste aanvulling mij niet bekend was, zoodat de verdere verdachtmaking daarmee is teruggewezen.

Gezien verder het zeer persoonlijke en smalende in het betoog, zie ik mij zeer tot mijn leedwezen genoodzaakt af te zien van een verdere gedachtenwisseling met den kapitein Oly.

Waar dezen a.s. winter door mij het mitrailleurvraagstuk in de Vereeniging voor Krijgswetenschappen zal worden behandeld, zal de gelegenheid aanwezig zijn *de zaak* nader te bezien.

Darmsteenkoliek bij legerpaarden.

DOOR

Dr. C. BRANDS,

Kapitein van den Veterinairen Dienst.

Tot de meest voorkomende ziekten van ons legerpaard behooren die, welke gepaard gaan met de verschijnselen van koliek. De naam koliek is dan ook wel bekend. Hij is afgeleid van colon, een der gedeelten van den dikken darm; naar de etymologische beteekenis van het woord wil koliek dus zeggen darmpijnen. Tegenwoordig geeft men er meer de beteekenis aan van buikpijn in het algemeen. Koliek is dus een verschijnsel, dat het gevolg kan zijn van talrijke en zeer heterogene aandoeningen der verschillende buikorganen. Zijn de darmen daarbij betrokken, dan spreekt men wel eens van een *ware koliek*, ter onderscheiding van een *valsche koliek*, waarbij het digestiekanaal niet is aangedast. Tot de laatste behooren de uitingen van pijn, die o.a. worden waargenomen bij aandoeningen van het buikvlies, van de milt, de nieren, de baarmoeder enz. Denk slechts aan de bij den mensch vaak voorkomende gevallen van niersteen- en galsteenkoliek.

Maar ook bij bepaalde infectieziekten en vergiftigingen kunnen koliekverschijnselen optreden.

Uit het bovenstaande blijkt dus wel, dat uit een wetenschappelijk oogpunt de z.g. koliek niet als een op zich zelf staande bijzondere ziekte mag worden beschouwd. Er kan slechts de waarde aan worden toegekend van een verschijnsel, dat op meer of minder duidelijke wijze het bestaan van een of ander pathologisch proces verraadt.

In de praktijk echter worden de bij het paard zoo vaak optredende verschijnselen van koliek veelal met een specifiek lijden vereenzelvigd en als zoodanig bestempeld. Men zegt toch gewoonlijk, dat een paard lijdende of gestorven is aan koliek, zonder meer. Dit zou zoo erg niet zijn, indien deze opvatting zich niet uitstrekke tot een eventueele gelijkvormigheid in de wijze van behandeling van den patient. Hiertoe toch is men zoo licht geneigd en men kan dit ook meermalen waarnemen, wanneer zonder deskundig advies reeds maatregelen zijn getroffen.

Het behoeft nu geen nader betoog, dat uit een therapeutisch oogpunt elk geval op zich zelf moet worden beschouwd. Eerst moet het grondlijden, dat de oorzaak is der koliek, met juistheid worden vastgesteld; dan pas mag van een daartegen ingestelde rationeele behandeling succes worden verwacht.

Meermalen wordt de vraag gesteld, waarom het paard in het bijzonder zoo vaak koliekverschijnselen vertoont. In hoofdzaak moeten de oorzaken daarvan worden gezocht in de anatomische verhoudingen der buikorganen. We noemen slechts de zoo kleine maag, die spoedig aanleiding geeft tot overlading en eventueel tot maagverwijding; het lange darmschijl, dat een praedispositie vormt voor het ontstaan van liggingsveranderingen der darmen, als inklemmingen, omslingeringen, asdraaiingen enz. Bovendien speelt de voeding hierbij geen onbelangrijke rol,

zoowel de wijze als de verschillende middelen, die daarvoor worden gebezigd.

Verder is het paard als gebruiksdier vaak blootgesteld aan ongunstige weersomstandigheden, kouvatten e. d. Maar ook schijnt het paard tegenover pijnlijke inwerkingen gevoeliger te zijn dan andere dieren en het ligt in zijn aard onaangename en pijnlijke gewaarwordingen op bijzondere opvallende wijze te toonen.

Van de verschillende koliekaandoeningen zijn bij onze militaire paarden het meest bekend de verstoppingskoliek en de windkoliek. De eerste wordt echter na het verdwijnen van de stroopailasse zelden meer gezien. De windkoliek daarentegen wordt nog vaak waargenomen en is o.a. een recidiveerend optredend lijden bij kribbebijters en windzuigers, die maar al te veel in onze militaire stallen te vinden zijn. Deze paarden hebben n.l. de eigenaardig periodiek optredende gewoonte om een grootere of kleinere hoeveelheid lucht in te slikken, wat bijna altijd gepaard gaat met een eigenaardig geluid. De maag en darmen zetten hierdoor uit — hetgeen meermalen zichtbaar is aan de sterk gebombeerde buikwand — en geven aanleiding tot koliekverschijnselen.

De laatste jaren echter treedt er bij onze legerpaarden een andere koliekaandoening op den voorgrond, die reeds vele slachtoffers heeft gemaakt en hierop willen wij in dit artikel de bijzondere aandacht vestigen. Het is een lijden, dat veroorzaakt wordt door de aanwezigheid in den darm van vreemde voorwerpen, die aangeduid worden met den naam van *darmsteen*en. Deze steenen hebben niet alle denzelfden vorm en grootte. Sommige zijn mooi gaaf en rond met een eenigszins fluweelachtige oppervlakte (fig. 1), andere zijn zeer onregelmatig van vorm (fig. 2), terwijl de kleinere vaak een bloemkoolachtig voorkomen

Fig. 1.

Fig. 2.

vertoonen (fig. 3). De grootte kan ook belangrijk verschillen. Steenen

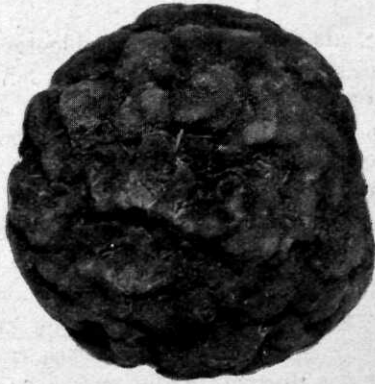

Fig. 3.

met een diameter van ± 15 c.M. komen het meest voor. Het gemiddeld gewicht bedraagt 2 K.G., maar zwaardere steenen van 4 K.G. behooren niet tot de zeldzaamheden.

Gewoonlijk wordt bij de sectie van het cadaver slechts één steen gevonden, somtijds zijn er twee of meer. Er wordt in de literatuur zelfs medegedeeld, dat er eens 22 steenen op een rij in den darm zouden zijn aangetroffen. Ook wordt daarin een geval vermeld, waarbij eenige steenen met een gezamenlijk gewicht van 20,9 K.G. zijn gevonden, waarvan de grootste bijna 10 K.G. woog.

De darmsteenen bestaan voornamelijk uit phosphorzure ammoniakmagnesia (tot 90 %), een weinig koolzure en phosphozure kalk, keukenzout en chloorkalium. Op de sneevlakte vertoonen zij meestal een laagsgewijze bouw om een centrum, waarin men wel een stukje van een kies, een ijzersplinter, een kiezelsteentje e. d. als kern heeft gevonden.

Het is begrijpelijk, dat zulke voorwerpen niet zonder hinder voor het individu in het lichaam aanwezig kunnen zijn, maar vroeg of laat tot bepaalde stoornissen aanleiding moeten geven. En daar men mag aannemen, dat voor de vorming der steenen, vooral van de grootere, geruimen tijd noodig is, is het wel eigenaardig, dat die stoornissen pas zoo laat aan den dag treden, in het bijzonder bij militaire paarden, die toch in verschillende gangen, als stap, draf en galop, worden gereden.

Wij hebben ons dan ook wel eens afgevraagd, of de eventueele symptomen, waartoe het lijden aanleiding kan geven, wel altijd worden opgemerkt, tenminste als zoodanig worden geïnterpreteerd. Want het is een bekend feit, dat zulke patienten vaak recidiveerend koliekverschijnselen vertoonen, soms echter van zoo geringen aard, dat zij bij niet nauwlettende contrôle aan de aandacht zullen ontsnappen. Maar ook als de steen een dergelijke grootte heeft bereikt of plotseling, door welke in- of uitwendige oorzaak ook, een zoodanige ligging krijgt, dat een bepaald darmgedeelte volkomen wordt geobtureerd en dus ernstige

pathologische stoornissen moeten volgen, zijn de dan optredende koliekverschijnselen nooit van alarmeerenden aard. D.w.z. het dier geeft hierbij niet zoo'n uiting van pijn te kennen als dat bij andere koliek-aandoeningen het geval kan zijn. Het houdt zich juist zeer rustig en ligt meestal uitgestrekt en plat ter zijde. Nu en dan worden andere en wel zeer typische houdingen aangenomen: de patient ligt b.v. op den rug niet sterk gebogen beenen of zit op het achterstel als een hond. Ook hebben we gezien, dat het dier bleef staan en wel sterk gestrekt of dat het de paillasse naar achteren werkte, zoodanig, dat de achterhand in de hoogte kwam. Al deze houdingen blijven zij vrij langen tijd aannemen.

Let men verder op andere verschijnselen, dan bemerkt men, dat het dier is geconstipeerd, dat het steeds alle voedsel weigert en gewoonlijk weinig lust tot drinken vertoont. De temperatuur is nagenoeg niet verhoogd en hierop moeten we vooral wijzen. Van niet deskundige zijde toch wordt in het algemeen aan de temperatuur een te exclusieve waarde toegekend, wat ook in deze gevallen zeer in het nadeel der patienten moet uitkomen.

Gewoonlijk duurt het ziekteproces enkele weken en sterft het paard aan buikvliesontsteking na perforatie van den darm.

De eenige behandelingsmethode is de operatieve, maar practisch is daarvan geen succes te verwachten. Op oeconomische gronden, doch tevens uit een oogpunt van dierenbescherming, is het gewenscht zoo spoedig mogelijk tot afmaking te besluiten.

Zou het echter niet mogelijk zijn het ontstaan dier darmsteen te voorkomen?

Omtrent de oorzaken is nog weinig met zekerheid bekend. Van oudsher was men van meening, dat speciaal molenaarspaarden door de voeding met veel meel gepraedisponneerd waren voor darmsteen. Of dit zoo is, valt te betwijfelen, want meermalen zijn darmsteen gevonden bij paarden, die nooit meel kregen. Nu is het wel merkwaardig, dat volgens de jongste literatuuropgaven bij burgerpaarden in de laatste jaren nooit darmsteen als oorzaak van koliek werden gevonden. Alleen worden in het jaar 1923 uit de Interne Cliniek der Veeartsenijkundige Hoogeschool twee gevallen vermeld, waarvan het eene echter een officierspaard, dus weer een militair paard betrof. Ook in het Pathologisch Instituut aldaar had men toen in de laatste 10 jaren geen enkel geval geconstateerd. Dit komt wel overeen met de meening van Zschokke (Darmsteine beim Pferd, Schweiz. Archiv. 1900), die de mortaliteit der darmsteen berekent op nog niet één op 10.000. Op de j.l. te Arnhem gehouden vergadering van de afd. Gelderland-Overijsel der Maatschappij voor Diergeneeskunde hadden we gelegenheid dit onderwerp ter sprake te brengen en konden ons ook van die zijde slechts een tweetal gevallen worden medegedeeld. Dit betroffen echter wederom oude militaire paarden.

Zooals boven werd gememoreerd, worden darmsteen bij onze leger-

paarden niet zoo zelden gezien en is het aantal in de laatste jaren opvallend toegenomen. In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 October 1924 beschrijven de paardenartsen van Vuuren en van Vloten *neigen* door hen waargenomen gevallen in het garnizoen Ede gedurende een tijdsverloop van anderhalf jaar en op een sterkte van ± 500 paarden. De Majoor-Paardenarts Goossen releveert *vijf* gevallen te 's-Gravenhage gedurende twee jaren op een sterkte van ± 250 paarden.

Waaraan moet dit worden toegeschreven?

Waarschijnlijk is het voortdurend eenzijdige voedsel der militaire paarden daaraan niet vreemd. Volkomen scharen wij ons echter aan de zijde der bovengenoemde paardenartsen, die meenen een oorzakelijk verband te zien tusschen deze ziekte en het voederen van minderwaardige en sterk verontreinigde haver. Op 1 November 1921 toch werd uit een oogpunt van bezuiniging het zuiveren der haver niet meer noodig geoordeeld en juist een jaar later in December 1922 deed zich in Ede het eerste geval der lange reeks van darmsteenkolieken voor, die op heden nog steeds voortduurt. Daarvoor, vanaf 1918, was er geen enkel geval waargenomen, terwijl toch in het begin van die periode in bedoeld garnizoen nog ± 1200 paarden aanwezig waren.

Dit stemt dus tot nadenken en wettigt onze vrees, dat de bovengenoemde bezuinigingsmaatregel erg duur wordt betaald.

VERBETERING.

In het artikel „Vorbereidende pontonnier-technische maatregelen voor een gewelddadigen rivierovergang” staat in den laatsten regel van punt 11 op blz. 386: *pontonnirofficier*, dit moet zijn: *pionier-officier*.

De vorming van onze artillerie te velde in 1815.

DOOR

W. E. VAN DAM VAN ISSELT,
Generaal-Majoor der Artillerie.

Naar aanleiding van de vraag, wanneer 1 R.V.A. zijn honderdjarig bestaan zou kunnen herdenken, leverde ik in Mil. Spect. 1914, blz. 416 e. v. een bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche V.A. Daarin werd o. m. de geleidelijke evolutie der V.A. uit de Vg.A. geschetst, alsmede de gang van zaken, wanneer batterijen te velde gebracht moesten worden. Behalve R.A., welke in 1815 nog niet ten volle het karakter van onze tegenwoordige V.A. droeg, kende men tot het K. B. van 10 Dec. 1818, hetwelk 4 bats. *veldart.* in het leven riep, alleen art. *te voet*¹⁾. Art. voor het Veldleger vormde men, behalve door het mobiel maken van een of meer compn. R.A., tot 1819 nog op de oude, reeds ten tijde van Prins Maurits bestaande wijze, d. w. z. door het mobiel maken van speciaal daarvoor uit te kiezen compn. art. te voet. Deze methode op den tegenwoordigen tijd overbrengende, gaf ik het volgende voorbeeld: „een comp. Vg. Art. uit Utrecht of Gorinchem gaat naar een fort of art. loods in de St. v. A., vindt daar 8 kanonnen van 6 c.M. op veldaffuit met voorwagens, munitiën en toebehooren; op die plaats worden eveneens de noodige bespanningen eener Treinafd. gedirigeerd en het aldus samengesteld geheel wordt als „batterij van 6 c.M.” naar het Veldleger gezonden. Wij zouden dan spreken van mobiele of van mobiel gemaakte Vg. Art.” (T. a. p. blz. 421).

Onlangs op het Alg. R. Arch. en op het Krijgsg. Arch. nasporingen verrichtende, vond ik een aantal gegevens nopens de wijze, waarop de btn., welke aan den veldtocht van 1815 in de Z. Nederlanden deelgenomen hebben of daarvoor bestemd waren, toen mobiel gemaakt zijn. Daar zij bijdragen vormen tot de kennis en de waardebeoordeling van onze art., die bij Quatre Bras en Waterloo gestreden heeft, tevens strekken tot bevestiging van mijn genoemd artikel, volgen zij hier.

Bij Besluit S.V. 9 Jan. 1814 werd de organisatie onzer *staande armee* vastgesteld; zij zou o. m. 4 bats. art. te voet en een korps rijd. art. tellen, elk à 8 compn. Het Besluit van 21 Jan. d. a. v. bepaalde de sterkte van de *landmilitie*; daarin zouden o. m. 4 bats. art. t. v. voorkomen, elk insgelijks à 8 compn. Weldra bleek echter, dat voor de staande armee, ondanks den terugkeer van duizenden krijgsgevangenen en alle aangewende pogingen, het vereischte aantal vrijwilligers niet

¹⁾ Toch had die *veldart.* met de tegenwoordige niet veel meer dan den naam gemeen. Zelfs de offn. waren alleen op voet van oorlog bereden; zie ten Bosch, Beknopt overzicht Ned. Veld Art., blz. 38.

bijeen te krijgen was. ¹⁾ Zóó moest dus weldra hare organisatie ingekrompen worden; wat de art. betreft, geschiedde dit bij Besluit S. V. 17 Nov. 1814. Vanaf 1 Jan. 1815 zou onze art., de troepen voor onze koloniën uitgezonderd, bestaan uit 4 bats. art. v. l., 4 bats. art. nat. mil. en 1 korps r. art. ²⁾

Na een voorloopige organisatie (Proclamatie 4 Mrt. 1814) werd de Zuid-Nederlandsche organisatie bij Besl. S.V. 18 Aug. 1814, ingaande 1 Sept. d. a. v., vastgesteld o. m. op 1 bat. art. t. v. en 2 compn. r. art. De land- of nationale militie aldaar werd bij K. B. 4 Apr. 1815 op o. m. 3 bats. art. t. v. bepaald.

Bij de definitieve samenvoeging der N. en Z. Nederlandsche krijgsmachten en de daarmee verband houdende vernummering van korpsen per 1 Juni 1815, werd de art. andermaal verminderd. Zonder de koloniale troepen zouden er in totaal zijn: 4 bats. art. v. l. en 8 compn. r. art.; voorts $3 + 3 = 6$ bats. art. nat. mil.

Intusschen had zich reeds geruimen tijd te voren de wenschelijkheid doen gevoelen een deel onzer troepen mobiel te maken; voornl. de onzekere toestand in W. Europa en de vraag of de Belgen zich goedschiks zouden onderwerpen aan de beslissingen van het Weener-Congres noopten daartoe. Zekerheidshalve werd besloten in Noord-Brabant een „mobiel corps d'armee" samen te trekken — vanaf 12 Juni 1814 onder Prins Frederik gesteld — waarvan inderdaad na de in bezitneming van België één brigade de Z. Nederlanden binnengerukt is. Dit korps bestond uit 3 brigades, bij elke waarvan één bt. art. t. v. ingedeeld werd.

De terugkeer van Napoleon van Elba (begin Mrt. 1815) en het reeds dadelijk dreigend oorlogsgevaar maakten maatregelen van veel wijdere strekking noodig. 17 Mrt. 1815 werd besloten 30 bats., 10 esks. en 10 btn. te mobiliseeren; 25 Mrt. d. a. v. verscheen een besluit, waarbij het mobiele leger werd ingedeeld in 3 divisiën inf., elk van 2 brig., een z.g. Indiaansche brig. (troepen, voor de koloniën bestemd), zoomede 3 brig. cav. (later tot een Div. samengevat).

Reeds 25 Mrt. gingen van het D. v. O. uit „ordens van de primitieve schikkingen, ten einde de 1e en 2e Div. van de vereischte batterijen art. t. v. en r. art. te voorzien". Daar in deze orders totaal geen sprake is van de 3 btn. art. t. v., welke blijkens het vorenstaande reeds in N. Brabant e. o. mobiel moesten zijn, ligt het vermoeden voor de hand, dat deze mobilisatie nog niet ver gevorderd was. Inderdaad vermeldt ten Bosch, dat de 3 oorspronkelijk aangewezen btn. Gallas,

¹⁾ Zie Wüppermann. Vorming Ned. leger 1813; veldtocht 1815, blz. 1/7. W. E. van Dam van Isselt. Ontwikkeling krijgswezen sedert Nov. 1813, blz. 1/3. 1 Apr. 1814 bedroeg de sterkte der art. st. armee 3600 man, terwijl zij minstens 6500 man tellen moest.

²⁾ Mil. Spect. 1914, blz. 418, schreef ik, dat de sterkte der art. v. L. toen verhoogd werd; zij werd echter, de kol. art. buiten beschouwing gelaten, verminderd van $5 \times 8 = 40$ compn. tot 3×6 (bats. 1 t/m 3) + 5 (5^e bat.) + 6 (r. art.) = 29 compn.

Wynands en Scheffer achtereenvolgens bij het mobiele leger vervangen zijn.¹⁾ Deze gang van zaken wekt verwondering, daar reeds bij Besl. S. V. 8 Febr. 1814 bepaald was, dat 10 btn. zouden opgericht worden, waarvan 8 bediend door de art. te voet (6 zes **U**; 2 twaalf **U**) en 2 door de R.A.²⁾

In genoemde orders van 25 Mrt. 1815 gelastte de Comm. G. v. O. aan Kolonel van den G. S. van den Bosch, „gechargeerd met de directie over de O. I. militaire zaken” om den C.O. 5e bat. art. v. I., „bestemd naar de O. I.”, order te geven 27 Mrt. een comp. te detacheren van Medemblik naar Delft; aankomst blijkt de aangegeven marschroute 31 Mrt. Duidelijk blijkt de gang van zaken ten aanzien van de mobilisatie van toenmalige art. *te velde* en de vorming van mobiele btn. uit de verder gegeven bevelen: „Deze comp. is gedestineert om te Delft een batt. over te neemen, bestemd bij de brig. van den Generaal Anthing (later: de Indiaansche brig.), met welke zij deze brig. naar Luiks Hasselt zal volgen, zoodra de bespanning in gereedheid zal zijn gebragt”. De bt. moest gecommandeerd worden door Kpt. Riesz (waarmede dus van zelf de comp. aangewezen was, welke haar bedienen zou). De Kolonel moest dien Kpt. gelasten, „dat hij te Delft het materieel, tot voorgemelde batt. behoorende, van den magazijnmeester aldaar overneme, welke tot de afgifte geautoriseerd is, ten einde in staat te zijn om, wanneer de noodige paarden zich gereed zullen bevinden, daadlijk zijn destinatie te kunnen volgen.”

25 Mrt. 1815 ging een 2e schrijven aan Kpt. Byleveld, comm. der bt. r. art. te Bergen op Zoom. Daar de mobiele bt. art., gedestineerd om bij de 2e Div. der mobiele armee te worden geattacheerd, nog niet met hare bespanningen in gereedheid was³⁾, werd het noodig geoordeeld de r. bt. Byleveld provisioneel bij die Div. te voegen. De Prov. C. van Brabant zou de bt. de noodige orders en marschroute doen toekomen om naar Tongeren te marcheeren „zoodra de noodige treinpaarden en verdere behoeften zullen zijn aangekomen” (men lette wel; het gold hier een *rijdende* bt.!); daar moest de C. zich stellen onder de orders van genoemden Div. C. Wanneer de aangewezen bt. aangekomen zou zijn, moest bt. Byleveld terugmarcheeren naar de reserve te Eindhoven of waar deze zich dan bevinden zou. Zij heeft echter nog bij Waterloo (18 Juni) tot de 2e Div. behoord.

Een derde brief ging naar Luitenant-Generaal Tindal, Insp. Gen. der Inf., gechargeerd met de administratie van Oorlog in de Z. Provn. Daar aan de eerste 2 Divn. der mobiele armee btn.

¹⁾ J. L. ten Bosch. Beknopt overzicht Ned. Veld Art. 1900, blz. 25 en 28. Bt. Wynands is 20 Mei 1815 toch weer te velde gekomen.

²⁾ Kuypers. Geschiedenis Ned. art. IV, blz. 15. Uit den toenmaligen gang van zaken bij de vorming van art. te velde vermoed ik, dat daarmede bedoeld werd: gereed gezet in magazijnen om eventueel uit te rukken.

³⁾ Was dit een der 3 hierboven bedoelde btn., waarvan er 2 blijkbaar niet voor elkaar gekomen zijn?

waren toegevoegd, „bediend wordende door holl. art.’’, en daar er voorloopig geen aan de 3e Div. kon worden toegevoegd, „uithoofde vooralsnog de noodige bespanningen voor alle de mobiele btn. nog niet in gereedheid zijn’’, het echter zaak was, dat ook die Div. van de noodige art. voorzien werd, zou het 't beste zijn, dat er eene genomen werd van de zich te Mechelen bevindende 12 H of, zoo daarbij eenige zwaarigheid ontmoet werd, van zesponders, welke in dat geval te Breda konden worden afgehaald.¹⁾ „U H.E.G. zult gelieven tot bediening dezer art. eene comp. Belgische canoniërs te designeren; de comm. off. zal, na het materieel der voorsch. batt. en den noodigen trein te hebben overgenomen, met dezelve marcheeren naar Leuven’’, om zich daar bij den C. 3e Div. te melden. Ten slotte is voor deze Div. aangewezen de Belg. r. bt. Krahmer de Bichin (6 H ; vermoedelijk 1814 opgericht; verg. blz. 469), welke, van Mechelen gekomen, zich via Brussel bij de mobiele armee aangesloten heeft.²⁾

Een vierde brief ging aan luit. kol. Trip (C. van het K.R.A. te Breda³⁾ met last om de bt. r. art. Petter, welke zich tot nog toe te Maastricht bevond bij brig. Cornabé (een der 3 in 1814 gevormde mobiele brigs.; blz. 469) in tweeën te deelen; hare helften zouden bij „beide divn. Cav. der mobiele armee gevoegd worden’’.⁴⁾ Kpt. Petter moest zich met $\frac{1}{2}$ bt. te Aerschot bij gen. maj. van Merlen, C. aldaar van een brig. cav., melden; een gelijke order moest aan den C. van de tweede halve bt. (werd onder Kpt. Gey van Pittius geplaatst) gegeven worden om met die bt. en trein te marcheeren naar Bilsen, om zich daar bij Kol. Trip, insgelijks C. eener brig. cav., te melden.

Op deze wijze waren de hoofdonderdeelen van het Ned. mob. leger van *eenige* art. voorzien. Afgezien van de laatstelijk genoemde r. bt. voor onze cav. div., was men echter nog niet veel verder gekomen dan de art., reeds in de eerste helft van 1814 ontworpen voor ons „mobiel corps d'armée’’ in N. Brab. (3 brigs. elk met ééne bt. voet art.).

10 Apr. 1815 waren de plannen voor een volgende uitbreiding gereed en meerendeels in uitvoering. Dien dag schreef de Comm. G. v. O.

1) Bijna alle btn. te velde waren 6 H btn., d. w. z. btn. bestaande uit 6 K. zesponders en 2 houws. van 24 H . Slechts enkele 12 H btn. kwamen voor (6 K. kanonnen en 2 houws. van 24 H Y.) Zie Wüppermann, bijlage 1. noot (1) en ten Bosch, bijlage III; ook blz. 34/5 aldaar.

2) Krahmer de Bichin is de maker van het lied der R.A. Hij sneuvelde als majoor van het Korps 23 Sept. 1830 bij den aanval op de Schaerbeekse poort in de Rue Royale te Brussel.

3) Dit was t. v. hierheen van Utrecht verplaatst. Bestond louter uit compagnieën; was dus een soort depot; wat mobiel was, bevond zich, *in btn.*, te velde. 11 Apr. 1815 zond het D. v. O. last aan Gen. Tindal om orders te geven de depots van de beide compn. Belgische r.art. van Mechelen insgelijks naar Breda te doen vertrekken.

4) Dit staat letterlijk in den brief. Er was echter 25 Mrt. 1815 besloten om 3 brigades cav. te vormen. Eerst 21 April zijn zij vereenigd tot ééne *divisie* onder Lt. Gen. Baron de Collaert.

(M. v. O.) aan Kolonel G u n k e l „kommenderende de art. te velde”¹⁾: „Er zijn nog maar weinige battn. bespannen; de mogelijkheid hierin te voorzien, bestaat (niet) dan nadat men de nodige treinsoldaten zal hebben kunnen vinden, waartoe alle middelen worden aangewend; in de aan te kopen trekpaarden regeld men zich naar het getal der treinsoldaten, daar de eene zonder de andere niet kunnen worden geutilleerd”.

9 Apr. was de bt. (Riesz) voor de Indische brig. (zie blz. 470) vertrokken om de armee te rejoinneeren.²⁾ Een bt. 6 **W** (Kaempfer) met requisitiepaarden werd van 's Bosch op Leuven gedirigeerd. Binnen weinige dagen zou een bt. 12 **W**, (Dubois), „door requisitiepaarden wordende vervoerd”, uit den Bosch naar Aerschot vertrekken.

Uit een brief van gelijken datum aan Kwartiermeester Generaal (Chef van den Staf) bij het leger te velde Baron de Constant Rebecque, uit een brief van 16 Apr. aan Prins Frederik, destijds nog Opperbevelhebber over de Ned. troepen te velde, en uit verschillende orders en brieven van en aan de Prov. Cn. blijkt, dat de laatstbedoelde 3 btn. als volgt verplaatst zijn:

a. bt. 6 **W** no. 5³⁾, behorende bij de Ind. brig. onder Co. van Kpt. 5e bat. art. v. L. Riesz, met 6 offn. en 80 o.offn. en manschn., bespannen met 168 treinp. en de daarbij behorende treinsoldn., 15 Apr. van Breda naar Genappe (destinatie; aankomst 20 Apr. 138 K.M. in 6 dagen);

b. bt. 6 **W** Kaempfer, „bij zich hebbende” de 3e comp. 2e bt. art. v. L., sterk 5 offn., 120 onderoffn. en manschn., bespannen met 186 requisitiepaarden, 13 Apr. uit 's Bosch, „langs de kortste en meest practicable route” naar Leuven (destinatie; aankomst 17 Apr.; 121 K.M. in 5 dagen). Deze bt. voet art. is bij de res. art. ingedeeld⁴⁾ en was blijkens een op blz. 483 te noemen staat van den Insp. Gen. d. A. W. Baron du Pont, tijdens Waterloo onbespannen, zoodat zij niet aan de eerste operatiën deelgenomen heeft.⁵⁾ De z.g. requisitiepaarden⁶⁾ zijn dus naar het vaderland teruggekeerd of voor gebruik te velde ongeschikt gebleken; wel waren er maatregelen getroffen om deze bt. van militaire paarden te voorzien, want 6 Apr. schreef het D. v. O. nopens deze bt. aan den Prov. C. van Brabant: „Zoodra er genoegzame paarden, welke besteld zijn, zullen zijn geleverd, zullen deze

1) 1815 (nog vóór Waterloo) bevorderd tot gen. maj. In 1828 de eerste gouverneur (oprichter) der K. M. A. Zie van Steyn. Gedenkboek, blz. 3. Zijn leven eindigde op hoogen ouderdom met een groote tragedie (1858/9).

2) Zij had t. v. gegolden als bt. voor de 1e Div. Is verder bij de Ind. brig. gebleven, welke t/m. Waterloo in nauwe voeling met de 1e Div. opgetreden is. Deze Div. had daar slechts 1, de anderen elk 2 btn.

3) De btn. droegen in 1815 slechts zelden een nummer. Hoogere verbanden, zooals afdn. (divisiën) art., kende onze mobiele armee destijds officieel niet.

4) Zie o.a. Wüppermann, bijlage I; ten Bosch, bijlage II.

5) Zie ook Wüppermann, bijlage I, noot 2).

6) Somtijds schreef men ook over „gepreste paarden”.

ter bespanning op Leuven worden gedirigeerd, geleid door nader op te zenden treinsoldaten, welke de noodige tuigen zullen medenemen". Blijkbaar was het 2½ maand later nog niet zoover gekomen, hoewel aanvankelijk alles goed scheen te gaan. 11 Apr. toch zond het D. v. O. den eersten luit. van den trein van Wijngaarden, die 10 Apr. met een detach. trein uit Delft naar 's Bosch vertrokken was, order, om, zoodra de 200 paarden, voor hem bestemd, te 's Bosch ontvangen, gebrand en beslagen zouden zijn, met de paarden en zijn onderhebbend treindetach. „ten spoedigste" (!!) zijn bt. naar Leuven te volgen; ¹⁾

c. bt. 12 **W** Dubois, bediend door een comp. 2e bat. art. v. L., sterk 4 offn. en 119 o.offn. en manschn., 14 Apr. van 's Bosch met 214 requisitiepaarden om te marcheeren naar Aerschot (destinatie; aankomst 17 Apr.; 122 K.M. in 4 dagen), „zullende de paarden, in verwisseling der gerequireerde, met treinsoldaten en tuigen worden nagezonden". ²⁾ Een en ander komt volkomen overeen met mijn, ten deele aan van Löben Sels ontleende mededeeling ³⁾ van 1914, dat personeel en materieel der art. in het voorjaar 1815 wel voorhanden waren, doch dat een groot deel der bespanningen bleef ontbreken. ⁴⁾ Volgens den staat van Generaal du Pont is laatstgenoemde bt. de eenige 12 **W** bt. geweest, welke tijdens Waterloo reeds mobiel te velde was (ingedeeld bij de res. art.) ⁵⁾

26 Apr. d. a. v. gelastte het D. v. O. Luit. Kol. Holzman, C. 2e bat. art. v. L., toen (van 's Hage) te 's Bosch, om naar Leuven te gaan, ten einde aldaar de btn., bediend wordende door 2 compn. van zijn bat., te surveilleeren, totdat derzelver bespanning geregeld zou zijn; gedurende dien tijd zou hij staan onder Kol. Gunkel. Daar geen andere bt. in aanmerking komt, is de laatstelijk genoemde bt. later blijkbaar van Aerschot naar Leuven verplaatst. Bij Waterloo was genoemde Luit. Kol. C. van de res. art., bestaande uit die btn. (compn. van zijn bat.) Kaempfer en Dubois, waarvan eerstgenoemde nog onbespannen en nog te Leuven was. ⁶⁾

De vorming van btn. ging intusschen geleidelijk door, naarmate de omstandigheden daartoe in staat stelden. Dat die omstandigheden in vele opzichten niet gunstig waren, kan o. m. blijken uit een door het D. v. O. opgevraagd rapport betreffende „den staat van het voorhanden zijnd materieel en trein der art. t. v.", door Kolonel Gunkel 13 Apr.

¹⁾ Blijkens ten Bosch, bijlage IV heeft genoemde luit. inderdaad tot bt. Kaempfer behoord. Het is dus niet mogelijk, dat zijn paarden ten slotte een andere bt. ten goede gekomen waren.

²⁾ Deze bt. was volgens den later te noemen staat van Gen. Du Pont (blz. 483) 15 Juni voor het grootste deel bespannen.

³⁾ Bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Napoleon Bonaparte, Deel IV, blz. 385.

⁴⁾ Mil. Spect. 1914, blz. 420. Ook Wüppermann, blz. 11 stipt dit feit aan, echter zonder het zóó scherp te formuleeren.

⁵⁾ Zie o. a. Wüppermann, bijlage I; ten Bosch, bijlage II.

⁶⁾ Zie Wüppermann, bijlage I en de staat aan het slot van mijn artikel; ten Bosch, blz. 28.

uit Nivelles verzonden. Dat materieel bestond toen — „niet gerekend de 3 btn., waarvan Uwe Exc. melding maakt en welke uit Delft en 's Bosch naar de armee zijn opgezonden”¹⁾ — uit ééne bt. art. t. v. en 3 btn. r. art. Dit moeten geweest zijn de hiervoor genoemde r. btn. Byleveld, Kraemer en Petter ($2 \times \frac{1}{2}$) en vermoedelijk de Belg. bt. voet art. van Kpt. E. J. Stevenaert²⁾; daaruit blijkt dan tevens, dat de 3 oorspronkelijk uitgetrokken btn. art. t. v. Gallas, Wynands en Scheffer voor de 3 brigades inderdaad uitgevallen zijn (blz. 469/70), hoewel later toch bt. Wynands mobiel geweest is (vanaf 20 Mei te velde) en tot de 1e Div. behoord heeft.³⁾ Aan die 4 btn. ontbraken echter nog 82 voertuigen(!), waaronder 8 res. affuiten, 14 geladen caissons, 41 geladen inf. patroonwagens en overigens bag. voertuigen. Hierbij in het oog te houden, dat een bt. van 8 stukken destijds normaal niet minder dan 43 voertuigen telde, waaronder 12 inf. en cav. patr. caissons.⁴⁾ Onze tegenwoordige I.M.T. was dus feitelijk over de btn. verdeeld. Geen wonder, dat men de btn., vooral die der r. art., vóór en bij Waterloo meermalen met halve btn. optreden zag, zoodat een toenmalige bt. dan als kleine afd. van 2×4 stukken (3 kan. + 1 houw.!) fungeerde. „Aangaande de bespanningen van den trein, zo ontbreekt aan de opgemelde 4 battn. een getal van 196 trekpaarden, welk gebrek thans door requisitiepaarden verzet wordt.⁵⁾ Het personeel der art., zo t. v. als t. p., is bij de presente battn. voldoende; ook zijn de paarden van de r. art. en train in goede staat”.

Ten slotte zou de laatste bt. (Lux) opmarcheeren, welke nog inderdaad aan de krijgsverrichtingen in de Z. Nederlanden deelgenomen heeft en bij Waterloo geweest is. 17 Apr. 1815 ging van het D. v. O. een brief aan den Komm. off. der eerste komp. 2e bat. art. v. L. te Delft met uitnoodiging 19 Apr. volgens een aangegeven route met de halve bt. 6 H , zich aldaar bevindende, naar het Hoofdkwartier der Ned. armee te Nivelles te marcheeren; aldaar 26 Apr. aankomende, moest hij zich onmiddellijk melden bij Kol. Gunkel, van wien hij zijn verdere bestemming vernemen zou (270 K.M. in 8 dagen). De eerste 3 nachtkwartieren waren Krimpen (aan de Lek?), Gorinchem en Heusden, zoodat men Holl. Yssel, Lek en Merwede met pontveren over moest, hetgeen met de toenmalige logge btn. een groote ver-

1) Zoals hiervóór bleek, marcheerden de 3 bedoelde btn. Riesz, Kaempfer en Dubois af uit Breda en 's Bosch; doch het materieel van eerstgenoemde bt. kwam uit het magazijn Delft (blz. 470) en mogelijk ook dat van andere?

2) Hij sneuvelde bij Quatre Bras, waar zijn batterij grootendeels vernietigd werd.

3) Ten Bosch, bijlage II. Zie ook: Kuypers, blz. 14 en 16.

4) Zie o. a. ten Bosch, blz. 35 en bijlage III. Voorts Wüppermann, blz. 11/2.

5) Een completee bt. vereischte destijds 244 paarden (6 of 12 H ; r. of te v.). Het bovenstaande incompleet gold nog slechts de eerste 4 btn. Wij zagen hiervóór, hoe bij sommige de bespanningen nog *volkomen* ontbraken. Het bestaand incompleet verklaart ook de zeer uiteenlopende sterkte aan paarden der btn.

braging veroorzaakt hebben zal. Aan deze „uitnoodiging” was de volgende tirade toegevoegd, welke men in andere orders niet aantreft: „Gedurende Uwen marsch zult gij u exactelijk hebben te gedragen volgens het marschreglement”. Eind Jan. 1815 hadden zich ernstige ongeregelheden voorgedaan tusschen de troepen, bestemd voor de W. I. Koln. te Brielle en de kanonniërs der $\frac{1}{2}$ comp. 2e bat. art. v. L. aldaar.¹⁾ De I. G. d. A. stelde daarop voor die comp. te doen aansluiten bij den Staf van het bat. te 's Hage (na door een comp. kol. art. afgelost te zijn), waarmede het D. v. O. zich 2 Febr. 1815 vereenigde. Den 8en d. a. v. ging de comp. naar 's Hage.

Vast staat, dat de laatstelijk bedoelde bt., welke mobiel gemaakt werd, die was van kpt. L u x, bediend door de 1e comp. 2e bat. art. v. L.²⁾ Daar kpt. L u x als magazijnmeester 2e kl. der art. en genie van 1809 tot 1814 Brielle tot standplaats gehad had, en daar ook bij bevordering op 12 Febr. 1814 was blijven wonen, toen hij kpt. der R.A. werd³⁾ (1 Januari 1815 wegens reductie van het Korps R.A. terug bij het 2e bat. art. t. v.⁴⁾, vermoed ik, dat het zijne comp. was, welke zich aan ongeregelheden schuldig gemaakt had en 8 Febr. 1815 naar 's Hage overgeplaatst werd. Het lag dus reeds uit dien hoofde voor de hand haar voor den dienst te velde aan te wijzen; beslissend hierin zal echter het feit zijn geweest, dat haar kpt. L u x 10 $\frac{1}{2}$ maand bij de R.A. gediend had en derhalve ervaring nopens den mobielen (veld) art. dienst bezat.

Blijkens schrijven D. v. O. 20 April 1815 aan Prins Frederik, zou de 2e helft der bt. de andere met kort interval naar Nivelles volgen. „Het groot gebrek aan treinsoldaten is de eenige oorzaak, dat er niet reeds meerdere battn. bij de armee zijn aangekomen en dat er voor de subsistentiën (verplegingsmiddelen) als anderzins geene behoorlijke transportmiddelen aanwezig zijn”. Blijkens een schrijven D. v. O. 24 Apr. aan den Prov. C. van Zuid-Holland tot het verstrekken van een marschorder aan den comm. off., 1e comp. 2e bat., art. v. L. te Delft moest de tweede halve bt. 6 $\frac{1}{2}$, „bediend wordende door het nog overige gedeelte zijner comp. en bespannen met treinpaaarden” 26 Apr. afmarcheeren naar het Hoofdkwartier te Nivelles. De marschroute was volkomen analoog aan die van de eerste halve

1) De andere helft dezer comp. lag te Hellevoet.

2) Zie den staat blz. 483 van Generaal Bn. du Pont; voorts ten Bosch, bijlage IV. Verschillende hiervóór gedane mededeelingen stellen in staat om kolom 3 dier bijlage eenigszins aan te vullen.

3) Luit. der art. J. H. L u x, na de herneming van fort Bath onder Generaal Cort Heyligers begin Sept. 1809 aldaar in garnizoen gekomen, was op zijn verzoek, om te kunnen trouwen, bij K. B. 27 Sept. 1809 in de sedentaire betrekking van magazijnmeester benoemd. In verband daarmede kreeg hij 23 Oct. 1809 zijn „honorabele demissie” als luit. der art. 1 Dec. 1813 stelde hij zich aan het hoofd bij de verdrijving van de Franschen uit den Briel. Als belooning daarvoor werd „de heer L u x” bij Besl. S. V. 12 Febr. 1814 weer in het korps art.offn. teruggevoerd door zijn benoeming tot 1e kpt. R.A. L u x werd bij K. B. 22 Mrt. 1841 gepens. als Luit. Kol. der art.

4) Zie blz. 469 en 481.

bt.; alleen werd te Heusden en te Mechelen een rustdag ingelascht; aankomst te Nivelles 5 Mei (270 K.M. in 10 dagen).¹⁾

Beide half btn. L u x moesten volgens hun marschtableau's onderscheidenlijk 26 Apr. en 5 Mei in het Hoofdkwartier te Nivelles aankomen, doch het staat van deze, evenmin als van alle andere btn., vast, dat zij inderdaad op den vooraf vastgestelden datum aangekomen zijn; zeker is dit niet (hoewel de marschen gemiddeld slechts 30 K.M. groot waren), omdat daarin, als dagmarsch, voorkwam de afstand Tilburg—Sandhoven à 64 K.M. Het lijkt mij zeer twijfelachtig of gebrekkig georganiseerde en bespannen btn. met zwaar materieel dien afstand oudtijds in één dag afgelegd hebben. Wat de tweede half bt. betreft, kwam daarbij nog de complicatie, dat het Ned. Hoofdkwartier 2 Mei verplaatst werd van Nivelles naar Braine le Comte. In elk geval zijn beide half btn. doorgezonden naar de 3e Div. C h a s s é. Uit een brief van den Chef van den Staf dier Div., majoor D e l e n, dd. 2 Mei blijkt, dat de eerste halve bt. 30 Apr. te Soignies bij de Div. aankwam, terwijl Generaal d e C o n s t a n t R e b e c q u e 6 Mei 1815 persoonlijk uit Braine le Comte aan Generaal C h a s s é de aankomst van de andere helft van de batterij van Kpt. L u x bij het leger te velde mededeelde, „zullende nu de beide battn. van L u x en K r a (h) m e r (de Bichin) aan Uw Div. tot nader order geattacheerd blijven, onder bevel van eerstgenoemden Kpt. L u x”. M. a. w. er werd een afd. art. of Div. art. gevormd, *voorloopig* onder den oudsten Bt.C.²⁾

Men wilde met de voorziening van het Veldleger aan art. nog verder gaan. 6 Mei 1815 ging van het D. v. O. een brief uit aan den Generaal Majoor Pl. C. te 's Bosch met last om, zoodra aldaar een comp. treinsoldaten uit de Z. Ned. Provn. aangekomen zijn zou, de noodige orders te geven, dat de zich in die stad mobiel bevindende bt. 12 **W** aangespannen werd; tegelijkertijd aan den Kpt. van het 4e bat. art. L. mil., aldaar in garnizoen, te gelasten om gemelde bt. met zijn complete comp. te bedienen en met dezelve naar het Hoofdkwartier der Ned. armee te marcheeren. Volgens den staat-d u P o n t moet dit bt. S e v e r y n s geweest zijn; 15 Juni wordt zij echter nog als „onbespannen” te 's Bosch vermeld.

Mede op 6 Mei 1815 ging een analoge last aan den Pl. C. te Breda om, zoodra daar een comp. treinsoldaten uit Mechelen zou aangekomen zijn, de bt. 6 **W** aldaar te bespannen en dezelve, bediend door een comp. 1e bat. art. v. L., aldaar in garnizoen, naar het Hoofdkwartier te Braine le Comte te zenden. Ook deze bt. „Henny of N. N. (Spangenberg)” komt in den staat van 15 Juni nog als onbespannen en te Breda voor! Het laat zich dus gereedelijk denken, wat er van die Z. Ned. bespanningen gekomen is.³⁾

¹⁾ Ik vermoed, dat de rustdagen, welke oorspronkelijk niet in de minuut-marschorder voorkwamen, ingelascht zijn, omdat de marsch van de eerste half bt. te geforceerd gebleken was.

²⁾ Zie verder blz. 480/1.

³⁾ Verg. blz. 480.

Dat er plotseling zulk een wissel getrokken werd op deze Zuid Ned. treincompn., hield verband met het blz. 478 te vermelden Besl. van Z. M. tot oprichting aldaar van een bat. treinsoldn. Nat. Mil. Men had daarvan aanvankelijk grootscheepsche verwachtingen. 29 Apr. 1815 schreef de I. G. d. A. uit Brussel aan het D. v. O., hoe de C. van het 2e bat. trein aangeschreven worden moest om met de eerste voltallige comp. te bespannen een bt. 12 **H** te Leuven, gearriveerd uit 's Bosch met requis.paarden (d. w. bt. Dubois, blz. 472/3), met de tweede comp., welke gereed zou zijn, de 2e bt. 12 **H** van 's Bosch af te halen (d. w. bt. Severyns; blz. 476). Door het bat. trein v. L. moest nog een bt. à 6 **H** bespannen worden, welke zich te Delft bevond (d. w. bt. Lux, waarvan men toen blijkbaar te Brussel niet wist, dat de eerste helft reeds afgemarcheerd was; blz. 474/6); door dat bat. moesten vervolgens de reeds te velde zijnde btn. gecompleteerd en het overschietende naar het park gezonden worden.

Kapt. Lux is de hekkensluiter geweest van hen, die met een bt., welke bij Waterloo geweest is, de N. Ned. grens overschreden hebben. Volgens de Bas, Prins Frederik en zijn tijd. IIIe Deel, 2e stuk, Bijlage XVI. Samenstelling, sterkte en dislocatie van de legers der Bondgenooten 12 Juni (1815) in de Nederlanden waren zoowel de r. bt. Kraemer als de bt. art. t. v. Lux der 3e Div. Zuid-Nederlandsche btn.¹⁾ Wat eerstgenoemde betreft, is zulks inderdaad het geval; zij was mobiel gemaakt uit een der 2 compn. Belgische r. art., welke bij Besluit S.V. 18 Aug. 1814, ingaande 1 Sept. d. a. v., in de organisatie opgenomen waren (blz. 469 en 471). De herkomst van bt. Lux uit de magazn. te Delft wijst er echter reeds in sterke mate op, dat zij een Noord Ned. was; ook waren de 4 daarbij ingedeelde offn. allen volbloed Noord-Nederlanders. Elke twijfel dienaangaande is bovendien uitgesloten, daar zij bediend werd door de 1e comp. 2e bat. art. v. L., waarvan de oprichting bevolen was bij Besl. van onzen S.V. 9 Jan. 1814 en waarvan bij de fusie onzer krijgsmacht met de Z. Nederlandsche en de daarmee verband houdende vernummering van alle Ned. troepen (ingaande 1 Juni 1815) o. m. bepaald was, dat het bat. Noord Ned. art. v. L. no. 2 dien naam behouden zou.²⁾

Uit het voorgaande bleek, dat gemis aan een voldoende aantal treinpaarden en treinsoldaten het groote struikelblok vormde, waarom niet meer btn. te velde gebracht konden worden.³⁾ Indien men nagaat, dat er reeds sedert het 1e halfjaar 1814 drie btn. mobiel moesten zijn, dat de staat-du Pont er medio Juni 1815 18 noemt, en dat daarvan slechts 8 bespannen, dus bij het leger waren, dan is de expansie der Ned. art.

¹⁾ Uiteraard overgenomen in F. de Bas en Comte J. de T'Serelaes de Wommersom. La campagne de 1815 aux Pays Bas. Deel III, blz. 99.

²⁾ Wüppermann, blz. 3, 7/8 en 15/6. ten Bosch, blz. 23/6. Wellicht schuilt de vergissing hierin, dat het bat. art. nat. mil. no. 2 een Zuid Ned. was? Zie Wüppermann, blz. 16.

³⁾ Zie blzn. 470, 471, 472, 473, 474, 475 en 476.

in de eerste helft van 1815 niet bijster groot geweest. Wij zullen hier daarom nog enkele mededeelingen laten volgen nopens het treinwezen.

Reeds in de *Noord* Ned. organisatie van 9 Jan. 1814 was een bat. trein (staande armee à 6 compn.) opgenomen; het schijnt, dat later daaraan nog 2 Belg. compn. trein toegevoegd zijn.¹⁾ Bij de organisatie van de landmilitie in de Zuid. Nedn. 4 Apr. 1815 werd ook daarin een bat. treinsoldaten opgericht, doch het is duidelijk, dat dit bat. voor het mobiel maken onzer btn. in het eerste halfjaar 1815 niets heeft kunnen leveren (zie b.v. blz. 476).

10 Apr. 1815 schreef het D. v. O. aan Kol. G u n k e l, hoe alle mid-delen aangewend werden om de noodige treinsoldaten te vinden (blz. 472). Vreemd doet hiertegenover aan, dat zoolang gedraald is met het mobiliseeren van het Noord Ned. bat. trein. In het mob. besluit van onzen Koning d.d. 17 Mrt. 1815 (blz. 469) werd van den trein geen gewag gemaakt. Uit een schrijven van den I. G. d. A. 11 Apr. 1815 blijkt, dat toen het voorstel aanhangig was om het treinbat. op voet van oorlog te stellen; het zou voorloopig tot consequentie hebben: vermeerdering van den trein met 8 tweede luits., 16 wms.; 32 korps.; 8 tromps.; 576 soldaten en 1531 paarden.²⁾

Het dralen met dit besluit heeft zich, door de geringe sterkte onzer art. bij Waterloo, gewroken, vermoedelijk ook bloedig. De naaste stoot tot die mob. vormde een schrijven van den C. van het bat. treinsoldaten S e i t z 's Hage 10 Apr. 1815 aan het D. v. O., een ernstige klacht inhoudende, voornl. over het gehalte der treinsoldaten. Hij had van de Cav. O. I. L. en van verschillende bats. inf. v. L. en N. M. overgekregen 2 ond.offn., 2 korps., 2 tromps. en 171 soldaten. Bij de inspectiën over die manschappen was Majoor S e i t z gebleken, „dat de C. offn. dier korpsen er meer belang in gesteld hebben om voor hun zelve te zorgen als door te denken, tot welke dienst de door hen aan mij toegezonden manschappen moeten worden gebruikt, wijl zich onder dezelve soldaten bevinden van 5 voet (1,57 M.) en een zeer zwak gestel, vervolgens remplaçanten, wier uiterlijk voorkomen kenschetst, dat zij zich dikwerf in den drank te buiten gaan, welke daarenboven getrouwd zijn en hunne vrouwen met zich hebben”. Hij verzocht om alle aanwezige en nog te ontvangen ongeschikte treinsoldaten dadelijk naar hun bats. te mogen terugzenden, „zoodra door rapport of ondervinding zal zijn gebleken, dat zij eerder met veel nadeel als tot nut van den troependienst te gebruiken zijn”. Ook had maj. S e i t z bemerkt, dat sommige B.Cn. vrijwilligers, die vroeger als treinsoldaten gediend hadden en andere geschikte sujetten niet tot dezen dienst hadden „afgedeeld (om ze voor eigen voertuigen te gebruiken?), maar dat integendeel zodanige manschappen tot den treindienst door hen

¹⁾ W ü p p e r m a n n, blz. 13.

²⁾ Bij de reeds op blz. 468/9 genoemde Besln. S. V. tot reorganisatie der art. was ook de org. op voet van vrede en van oorlog vastgesteld voor het bat. treinsoldaten of treinbat. De totale sterkte was toen op onderscheidenlijk 485 en 966 hoofden vastgesteld; mobilisatiesterkte 1629 paarden.

zijn uitgekozen, waarvan zij gaarne ontslagen waren". De gevraagde machtiging werd reeds 12 Apr. door het D. v. O. verleend, mits de I. G. d. A. de betrokkenen wegens „zwakte of andere notoire gebreken" ongeschikt achtte; het feit van getrouwd zijn werd, *zonder meer*, niet onder die gebreken gerekend!¹⁾

Nagenoeg zeker was een rechtstreeksch gevolg van bovenstaand beklag van maj. Seitz het K. B. 14 Apr. 1815, no. 23, bepalende, dat het treinbat. gebracht moest worden op voet van oorlog; zooals zulks bij Besl. 17 Nov. 1814 gestatueerd was. Van den C. O. van het treinbat. werden nu onverwijld de noodige voordrachten met betrekking tot kleeding en equipering van manschappen en paarden en ten aanzien van de remonte verzocht, „ten einde overeenkomstig de intentie van Z. M. uw onderhebbend bat. ten spoedigste op oorlogsvoet te brengen". Vreemd genoeg ging dit stuk eerst 22 Apr. van het D. v. O. naar den B.C. uit. Er was echter t. v. reeds een maand tijds verloren, en de achterstand bleek, gelijk hiervóór vermeld werd, niet meer in te halen.²⁾

Behalve dat btn. in de standplaatsen der magazijnen nagenoeg volledige bespanningen kregen, vindt men telkens gewag gemaakt van detachn. trein, welke, naarmate zij gereed kwamen, rechtstreeks naar het Hoofdkwartier Veldleger in de Z. Nedn. marcheerden. Een der sterkste was een det. onder een luit. met eenig kader, 47 treinsoldaten, 3 rij- en 93 trekpn., alle opgetuigd, dat 25 Apr. van 's Bosch naar Leuven vertrok (destinatie; aankomst 30 Apr.; 123 K.M. in 6 dagen). Er bleef echter veel ontbreken. 29 Apr. berichtte de I. G. d. A., toen tijdelijk te Brussel, aan het D. v. O.: „De grootste verwarring en onorde zoude te Mechelen ontstaan, bij aldien niet dadelijk voorzien wordt in het oppassen der treinp., wier aantal nog dagelijks zal vermeerderen en waartoe geen manschappen voorhanden". Voor korten tijd werden nu manschappen van de Chevaux légers te leen gevraagd. Voorts werd, vermoedelijk om stallingruimte te krijgen, weer aangedrongen op verplaatsing van de depots Belg. r. art. van Mechelen naar Breda (verg.

¹⁾ Tijdens den terugtocht van het Eng. Ned. leger op 17 Juni werden de daartoe behorende bagagetreinen op Brussel teruggezonden. Op het hooren van het kanonvuur, gelost op de vóór de stelling van Waterloo verschijnende Fransche cav., ontstond bij die treinen een geweldige verwarring; door het verlaten, breken en omkantelen van tallooze voertuigen werd de groote weg naar Brussel op verschillende plaatsen volkomen versperd. Vele stukrijders sneden de strengen door, verwijderden zich met de paarden en verspreidden tot in Breda het gerucht, dat het Verbonden leger verslagen en het Fransche in opmarsch was. Enkele voertuigen werden eerst te Antwerpen of te Bergen op Zoom gestopt. Deze feiten worden, in het licht van het hierboven vermelde, begrijpelijker. Zie Wüppermann, blz. 94, noot, en de Bas en de t'Serclaes, Deel II, blz. 25/6.

²⁾ Bedoeld K. B. viel ongeveer samen met dat tot oprichting van een bat. treinsoldaten n.m. (blz. 478). Zij maakten een plan ongedaan, dat toen bij den I. G. d. A. in bewerking was — in verband met het voornemen om behalve de reeds mobiele btn. er nog 6 gereed te maken en een reservepark op te richten, wat het aantal art. paarden in totaal op 4800 brengen zou. — n.l. om behalve het te mobiliseeren bat. trein à 8 compn. een 2e gelijk bat. te Leiden op te richten.

blz. 471, noot ³⁾). 6 Dagen vóór Waterloo schreef genoemde autoriteit aan het D. v. O., dat in de schaarsheid der treinsoldaten de reden gelegen was, waarom de btn. te velde nog niet compleet bespannen waren; door de oprichting echter van een bat. treinsoldaten L. M., te Mechelen plaats vindend (blz. 478), werd daarin grootendeels voorzien. Voorgesteld werd na de eerst volgende loting ook dit bat., als dat van de staande armee, op 8 compn. te brengen. Doch ook bij dit laatste bestond gebrek aan manschappen, want 15 Juni werd er aan toegevoegd: „Bij het treinbat. v. L. maakt de werving weinig voortgang en het is te vreezen, dat de ontbrekende 170 man niet zullen te bekomen zijn”. Het bat. treinsoldaten N. M. telde volgens de laatste rapporten 127 m. met 94 paarden, waarbij weldra nog 94 paarden zouden komen. ¹⁾ Uit een opgave van 30 Juni blijkt, dat het bat. treinsoldaten v. L. organiek 2117 paarden telde; in de sterkte waren er 1660; nog aanbesteed 500.

Er viel nog in een belangrijke zaak te voorzien, n.l. in de Co. regeling bij de art. t. velde. 26 Apr. 1815 bepaalde de Comm. Gen. v. O. uit Brussel op voorstel van den I. G. d. A. van 23 t. v., dat Gen. maj. G u n k e l zich als C. der art. te velde ophouden zou in het Hoofdkwartier van den Prins van Oranje. Een blijvende verdeling van het Ned. Veldleger in twee deelen, waarvan het ééne onder Prins F r e d e r i k (1e Div. en Ind. brig.) in het korps van Lord Hill, werd echter toen reeds in het oog gevat. „Daar bij een eventueele verdeling van de mob. Ned. armee allernoodzaaklijkst is om er voor te zorgen, dat bij de tweede afd. onder de ordres van Z. K. H. Prins F r e d e r i k een hoofdoff. der art. zich bevinde, ten einde dat belangrijk wapen aldaar niet zonder directie blijve, werd luit.-kol. der art. T r i p belast met het Co. over de art. bij dat korps, „echter op zodanige bepalingen, dat, dezelve altoos onder Uwe (= G u n k e l's) ordres blijve en dat de maj. v a n d e r S m i s s e n zal worden aangeschreven zich onder Uwe ordres te stellen”, ten einde hem of een ander hoofdoff., naar keuze van Gen. G u n k e l, aan T r i p toe te voegen, „alles regulerende naar de veranderde omstandigheden en eventueele indeling der batterijen”.

Maj. J. L. D. Baron v a n d e r S m i s s e n, geb. Leuven 20 Oct. 1785, volbloed Belg van geboorte, 1 Febr. 1805 vrijwillig in Franschen dienst gegaan bij de V.A., was begin 1815 „C. van het Zuid Ned. Corps R.A. te Mechelen”. Het was duidelijk, dat, waar een zijner btn. te velde was (blz. 472 e. a.), de andere natuurlijk mobiel gemaakt werd en de depots zijner 2 compn. in het groote R.A. depot te Breda opgenomen werden (blz. 471, noot ³⁾), er te Mechelen niet veel meer voor hem te doen viel. Hij kreeg dus tegelijkertijd order om, na het overgeven van zijn dienst, onverwijld naar het Hoofdkwartier van het Ned. leger te Velde te gaan. Zijn bestemming is echter geworden D.A.C. bij de 3e Ned.

¹⁾ Op deze wijze is het verklaarbaar, dat de btn. S e v e r y n s en H e n n y, welke op treinbespanningen uit de Z. Nedn. wachten moesten (blz. 476), medio Juni 1815 nog onbespannen waren.

Div. Chassé;¹⁾ als zoodanig had hij, ook bij Waterloo, de btn. Krahrmer en Lux onder zich. In den avond van 18 Juni 1815 heeft hij zich daar bij den inzet van brig. Detmers, op initiatief van Chassé tot het brengen der beslissing in front in beweging gebracht, veel naam gemaakt met eerstgenoemde bt.²⁾ Twee paarden werden hem dien avond onder het lijf doodgeschoten. In een brief van Chassé 28 Juni 1815 aan Wellington rapporteerde hij zeer gunstig, zoowel over de organisatie van de art. légère van de Div. als over haar aandeel in den slag bij Waterloo. Omtrent zijn D.A.C., maj. van der Smissen, luidt het daar: „Dans le moment où j'ai attaqué à la bayonnette la garde française, il m'a secondé d'une manière audessus de toute attente”.³⁾

Het zou te ver voeren om hier uitgebreide mededeelingen te doen omtrent samenstelling en gehalte van het korps art. offn. Daarom zij volstaan met de mededeeling, dat het korps bijna compleet was. 1 Dec. 1814 waren er nog 42 subalterne off. plaatsen; daarna hebben er nog tal van aanstellingen plaats gevonden. Na een inkrimping der organisatie en groote bevordering, 1 Dec. 1814 door den I. G. d. A. voorgesteld en ingaande 1 Jan. 1815 van kracht geworden — waarbij tevens een aantal kpts., die versleten waren of bij de restauratie 1813/4 niets dan hun goeden wil meegebracht hadden, op pensioen gesteld waren — was het gehalte van het korps „aanmerkelijk verbeterd”. Na een groote inspectie, voorjaar 1815 in de meeste vestingen gehouden, rapporteerde de I. G. d. A. 11 Mei 1815 aan het D. v. O. o. a.: „In het algemeen heerscht overal de beste wil om nuttig te zijn, en ik geloof gerust te mogen verzekeren, dat de offn. der art. niet alleen hunnen plicht zullen betrachten, maar ook met de overige wapenen wedijveren,

1) Op analoge wijze werden beide btn. der 2e Div. onder maj. van Opstall geplaatst. Aan Luit. Kol. H. R. Trip, A.C. bij Prins Frederik, is Kpt. der art. J. F. Muller toegevoegd geweest.

2) Zie daarvoor o.a. de Bas. Prins Frederik en zijn tijd. Deel III, 2e stuk, blz. 735 e. v. Wüppermann, blz. 135/9. de Bas en t'Serclaes de Wommersom, blz. 249 tot 293; 305/12. Volgens eerstgenoemd werk, blz. 736 was de rol van (batterij) Lux gedurende den veldslag „zeer onbeteekenend”. Div. Chassé met hare art. werd echter eerst tegen den avond ingezet. Zonder zeer snel en beslist handelen kwam men er dus niet. Dat, mede gelet op de moeilijkheden van het terrein ter plaatse (holle wegen), de eerst kort t. v. gevormde, het laatst bij het leger te velde aangekomen bt. art. *te voet* Lux (die de achterban kreeg van het treinbat. staande armee; zie blz. 477 en 480) het verre afleggen moest tegenover de reeds in het voorjaar 1814 opgerichte bt. *rijdende* art. Krahrmer, ligt zeer voor de hand. Hier hebben volkomen dezelfde factoren gewerkt als die, welke bij Quatre Bras maakten, dat de bt. art. *te voet* Stevenaert er zoo goed als vernietigd werd en later bij het mobiele leger vervangen worden moest, terwijl de *rijd.* bt. Byleveld, ofschoon eveneens krachtig in actie, behouden bleef.

3) Faits d'armes de la troisième Division de l'armée des Pays Bas à la bataille de Waterloo. Anvers. Chez J. van Esse. 1828. De ongenoemde Schr. was waarschijnlijk luit. Hombach, later majoor en adjt. van Luit. Gen. Chassé. Zie 11e jaarverslag Kr. Arch. In dat Arch. ook de genoemde brochure. Zie voor van der Smissen ook: D. Boulger. The Belgians at Waterloo. (1901), blz. 33/4. Hij werd bij K. B. 18 Juli 1815 ridder 3e kl. der M. W. O.

om de bijzondere attentie van Uwe Exc. te verdienen". Ten aanzien van de waarde der art. te velde heeft deze verzekering te meer betekenis, daar het zeker in het algemeen niet de minste offn. geweest zullen zijn, welke bij de mobiel te maken, te velde te zenden btn. ingedeeld zijn geworden.¹⁾

Ten slotte willen wij hier vermelden een „Tabellarisch overzicht der mobile batterijen, de welke zich reeds bij het leger bevinden, voor hetzelfde gedestineert zijn, en voor de Reserve-armee worden aangeemaakt" d.d. 15 Juni 1815 door Generaal Baron du Pont aan het D. v. O. ingediend ter voldoening aan een vraag van den 12en t. v. betreffende het „bijeengbrengen" van 6 mobiele btn. voor de toen ontworpen reserve-armee. Deze staat, te vinden in „Voordragten en berigten van den I. G. d. A. aan den Prins en het D. v. O." (Alg. R.A.) trof ik in geen enkel werk aan. Hij geeft een zeer goed denkbeeld van hetgeen inzake de vorming van art. te velde tijdens Waterloo bereikt was en van de toen in uitvoering zijnde plannen tot uitbreiding van het aantal batterijen. (Zie blz. 483).

N.B. Voorts vindt men nog aan den voet van den staat:

18 battn. \times 244 paarden = 4392, voor de parken en reserves 903, totaal 5295.

1 Bat. treinsoldaten van Linie 8 compn., 1 Bat. idem Nat. Mil. 6 compn., 1 Bat. idem, in bijgevoegde missive voorgedragen 6 compn. of totaal 20 compn. 20 Compn. \times 264 = 5280, voorts bij de Staven der bats. 15, maakt in totaal 5295.

Volgens ten Bosch, blz. 27, is laatstbedoeld bat. inderdaad 27 Oct. 1815 opgericht.

Bronnen. Behalve de gedrukte werken, in de noten vermeld, zijn voornl. geraadpleegd:

Verbalen van het D. v. O. met hun z.g. Relativen	}	Alg. R. Arch.
Archief van den I. G. d. A.		
Tijdschrift XX. N ^o . 159. Portef. 7. V. 5. Generale	}	Krijgsgeschiedk. Archief.
Corresp. (uitgegane stukken) van het Kwartierm.-		
Generaal Depart. te velde van 15 Apr. tot en met		
2 December 1815.		
Doos Z. Brieven, gericht aan Generaal Chassé,		
C. 3e Div. (of aan den Chef van zijn Staf) tussehen		
Apr. en Nov. 1815.		

¹⁾ De mededeelingen van Wüppermann, blz. 10 en 11, die trouwens het „beproeft kader" der art. looft, betreffen meer de samenstelling van onze krijgsmacht in het algemeen, dus haar toenmalige hoofdbestanddeelen, de inf. en de cav.

No.	Descriptie	Kapiteins, die dezelve kommandeeren of daartoe gedestineert zijn.	van welk baton.	emplacement	Bespannen of onbespannen	Wanneer het materieel der batterij voor de reserve-armee kan gereed zijn
1.	Rijd. Art. 6 ps.	Petter en Gey	R.A.	B/h leger	besp.	
2.	id.	Bijleveldt	id.	id.	id.	
3.	id.	Krahmer	id.	id.	id.	
4.	Art. t.v. 6 ps.	Wynands	1e Bat. v.L.	id.	id.	
5.	id.	Stevensaart	4e id.	id.	id.	
6.	id.	Lux	2e id.	id.	id.	
7.	id.	Riesz	5e id.	id.	id.	
8.	id.	Kaempfer	2e id.	Leuven	onbesp. 1)	
9.	id.	Spies	2e id.	Breda	onbesp. 1)	
10.	id.	Henny of N. N. (Spaangenberg)	1e id.	Breda	onbesp.	
11.	Art. t.v. 12 ps.	Dubois	2e id.	B/h leger	(voor het grootste deel besp.	
12.	Art. t.v. 12 ps.	Severijns	4e Bat. N.M.	's-Bosch	onbesp.	
13.	Rijd. Art. 6 ps.	Worbert	R.A.	Breda		
14.	Art. t.v. 6 ps.	Bake	3e Bat. N.M.	Delft		
15.	id.	Dentsch	3e id.	Delft		
16.	id.	Hombach	4e id.	(de Komp. Maastr. het mat. Delft.		Het geschut gedeeltelijk voorhanden den 15 Juli het overige gereed.
17.	id.	Ranitz of Tengberger	4e id.	(de Komp. Venlo. het mat. Delft.		de affuitage den 15 Aug.; 60 kaisons den 15 Aug.; de overige den 15 Sept.
18.	Art. t.v. 12 ps.	Florence (Hombach)	4e id.	Mechelen.		
B/d parken.		Rommel Bunnik	4e Bat. v.L. 3e " N.M.	B/h 1e park B/h 2e park		

1) Een dezer batterijen zal dadelijk bespannen worden.

Ter aankondiging ontvangen.

Wetten en besluiten betreffende het Militair straf- en tuchtrecht bij de Zee- en Landmacht, uitgegeven door Dr. L. M. ROLLIN COUQUERQUE. 's-Gravenhage—Leiden, 1926. Gebr. BELINFANTE en E. J. BRILL. (geb. f 4.80).

De voorwaardelijke veroordeeling en hare toepassing ten aanzien van Justitiabelen die militair zijn of worden, door C. J. G. L. VAN DEN BERG VAN SAPAROEAE. 's-Gravenhage, 1926. Uitgave van het Ned. Genootsch. tot zed. verb. van gevangenen te Amsterdam en van MOUTON EN CO.

v. LÖBELLS Jahresberichte über das Heer- und Kriegswesen. XLIII. Jahrgang. Unter Mitarbeit namhafter Fachleute herausgegeben von v. OERTZEN, Oberst a. D. Berlin, 1926. E. S. MITTLER & SOHN. (M. 16.—).

Album van de Bofors'-Werken.

Mobilisatie, door A. S. HOUWINK. Maastricht, 1926. BOOSTEN & STOLS. (f 2.90, geb. f 4.—).

Het verdrag Nederland—België. Volkenrechtelijke en militair-politieke beschouwingen door J. HARBERTS, Kapitein van den Generalen Staf, Leeraar aan de Hoogere Krijgsschool. Met een voorwoord van Gen. b.d. C. J. SNIJERS, oud-Opperbevelhebber van Land- en Zee-macht. Rotterdam. NIJGH EN VAN DITMAR.

Het gewijzigde verdrag met België. Is aanvaarding thans mogelijk? Uitgave van het nationaal comité van actie tegen het verdrag met België. 's-Gravenhage, 1926. MARTINUS NIJHOFF.

Nederland en België. De gevaren van het verdrag door B. NIERSTRASZ, oud-Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. 's-Gravenhage. C. BLOMMENDAAL.

Körper- und Bewegungsformung von L. BOCHMER. Charlottenburg 4, 1926. VERLAG OFFENE WORTE.

Der Weltkrieg 1914—1918. Reichsarchiv. Dritter Band. Der Marne Feldzug. Von der Sambre zur Marne. Mit sieben Karten und elf Skizzen. Berlin, 1926. E. S. MITTLER & SOHN.

Vierter Band. Der Marne Feldzug. Die Schlacht. Mit zehn Karten und sechs Skizzen. Berlin, 1926. E. S. MITTLER & SOHN.

Boekbeoordeeling.

Beginselen der Nomographie. Beknopte handleiding voor graphische formule-berekening, door J. W. N. LE HEUX, leeraar aan de K. M. A.; met 31 figuren. *Deventer*, 1926. Æ. E. KLUWER.

In vier hoofdstukken: grafieken, coördinatenpapier, nomographie en herhaling, vraagstukken en litteratuuropgave, laat Schrijver aan de hand van praktische voorbeelden zien, van hoe veelzijdig nut het gebruik van grafieken is: verduidelijken van overzicht over gegevens, afleiden van tusschenliggende waarden uit een beperkt aantal bekenden, opsporen van wetten uit waarnemingen en het snel uitvoeren van berekeningen.

Uiteraard kan in zoo kort bestek niet een volledig studiemateriaal worden verwacht; deze handleiding moet dan ook worden beschouwd als middel tot eerste kennismaking met en als aansporing tot meer gezette bestudeering van een wetenschap welke, na een snelle ontwikkeling, tegenwoordig in dienst staat van tal van andere. Dat zij ook van belang is voor de militaire techniek en de ballistiek, kan blijken uit de serie opgenomen vraagstukken; in dien vorm levert Schrijver een pleidooi — voor zooveel dit nog noodig is bij de tegenwoordige ontwikkeling der militaire wetenschap — voor de waarde van onderwijs in wiskunde aan den a. s. beroepsofficier, wanneer dit onderwijs, zooals meer en meer geschiedt, wordt gericht op de praktijk. T.

Gegevens vreemde legers. (Augustus 1926).

DENEMARKEN X.

Op 12 Maart 1926 heeft het Deensche Folketing het door den Minister van Landsverdediging Rasmussen ingediende ontwapeningsvoorstel met 75 tegen 71 stemmen aangenomen en doorgezonden naar het Landsting.

BELGIE XXVII.

1. Eerste oefeningstijd en herhalingsoefeningen.

De Belgische volksvertegenwoordiging heeft het wetsontwerp tot wijziging van de wet op de militie, de werving en de dienstverplichtingen aangenomen.

De duur van de eerste oefening is thans als volgt vastgesteld:

10 maanden voor de dienstplichtigen, geschikt voor den gewapenden dienst behorende tot de infanterie, de wielrijders (uitgezonderd de wielrijders behorende tot de genie), de automitrailleurs en de artillerie met motortractie (uitgezonderd de luchtdoelartillerie);

12 maanden voor de dienstplichtigen, geschikt voor den gewapenden dienst behorende tot de luchtdoelartillerie, de genie, de luchtvaart, de vechtwagens, de spoorwegtroepen, de verbindingstroepen, de torpedisten en zeesoldaten, de intendancetroepen, de hospitaaltroepen, het legerpark en het park der genie, alsmede de miliciens aangewezen voor opleiding tot reserve-officieren;

13 maanden voor de dienstplichtigen, geschikt voor den gewapenden dienst behorende tot de cavalerie, de rijdende artillerie, de bereden artillerie en de treinafdeelingen met paardentactie;

12 maanden voor de dienstplichtigen, uitsluitend geschikt voor den hulpdienst.

De voor den gewapenden dienst geschikte dienstplichtigen, behalve zij die behooren tot de intendancetroepen, de hospitaaltroepen, het legerpark en het park der genie, zijn bovendien gehouden in de eerste 10 jaar van hun diensttijd voor één of meer herhalingsoefeningen onder de wapenen te komen voor totaal ten hoogste zes weken.

2. Bezuinigingen.

De Minister van Landsverdediging de Brocqueville heeft een wetsontwerp ingediend tot wijziging van de wet op de militie, de werving en de dienstverplichtingen, hetwelk beoogt den hulpdienst af te schaffen, waardoor het jaarlijksch contingent verminderd wordt tot 44.000 man.

De Minister zegt o.m. in zijne memorie van toelichting op het wetsontwerp, dat de dringende noodzakelijkheid om te bezuinigen de regering genoopt heeft de mogelijkheid onder de oogen te zien

om de militaire lasten te verlichten, zonder de grondbeginselen van 's lands verdediging in gevaar te brengen, in verband waarmede wordt voorgesteld alleen de voor den gewapenden dienst geschikten onder de wapenen te roepen, derhalve den hulpdienst af te schaffen, waardoor het jaarlijksch contingent verminderd kan worden met 5500 man. In 1923 lag het in de bedoeling van den wetgever, dat de hulpdienst de logische aanvulling moest zijn van den algemeenen dienstplicht vastgesteld bij de wet van 10 Maart 1923. Het grondbeginsel bestond niet meer, toen bij de wet van 4 Augustus 1923 de algemeene dienstplicht werd losgelaten en het jaarlijksch contingent werd teruggebracht tot 49.500 man. Waar bovendien de klachten over de dienstplichtigen alleen geschikt voor den hulpdienst legio waren, acht de regeering afschaffing van dien dienst noodzakelijk.

Verder heeft de Ministerraad besloten tot opheffing van de zee-macht, van de „écoles de sous-lieutenance" en 2 van de 4 „écoles de pupilles".

Naar verluidt, heeft ten slotte de Minister van Landsverdediging besloten tot opheffing van de 15 navolgende garnizoenen: Dinant, Eupen, Malmédy, Eeckeren, Saint-Bernard, Alost, Oudenaerde, Termonde, Courtrai, Wavre, Spa, Verviers, Huy, Diest en Nivelles.

ITALIE V.

1. Reorganisatie.

Aan de Italiaansche manoeuvres in September 1925 heeft als proef o.m. deelgenomen een „Divisione ternaria", bestaande uit:

3 Regimenten Infanterie N. T. (Nieuwe Type).

1 Mitrailleur-Bataljon van 4 compagnieën (totaal 48 zware mitrail-leurs).

1 Regiment Veld Artillerie van 5 afdelingen met 4 batterijen van 75 m.M., 4 batterijen van 100 m.M. houwitsers en 2 bergbatterijen Skoda.

2 Batterijen luchtdoelartillerie.

1 Bataljon genietroepen.

1 Verbindingscompagnie.

Treinen.

Het Regiment N.T. bestond uit:

1 stafcompagnie; 1 compagnie infanteriegeschut en 3 bataljons N.T.

Deze organisatie schijnt goed te hebben voldaan. De Italiaansche regeering heeft tenminste een wetsontwerp ingediend tot reorganisatie van het leger, welk ontwerp bereids door de Italiaansche volksvertegenwoordiging is aangenomen.

Dit wetsontwerp bepaalt, onder handhaving van het bestaand aantal divisieën (30), de reorganisatie van deze divisieën, welke bestonden o.a. uit 4 Regimenten infanterie, tot divisieën bestaande uit bovengenoemde proeforganisatie.

Verder bepaalt dit wetsontwerp:

1. dat een 11e legerkorps wordt opgericht;
2. dat Sicilië en Sardinië eene afzonderlijke militaire organisatie zullen verkrijgen;
3. dat mobilisatie-inspecteurs in het leven worden geroepen, die de opdracht hebben om na te gaan of het benoodigde mobilisatie-materieel in bruikbaren toestand aanwezig is;
4. dat de Regimenten Bersaglieri zullen worden georganiseerd tot wielrijdende mitrailleur-afdeelingen.

Verdere bijzonderheden zijn omtrent deze reorganisatie, die geleidelijk zal plaats hebben, nog niet bekend gemaakt.

2. **Lichtingsterkte en Eerste-oefeningstijd.**

Bovenbedoeld wetsontwerp bepaalt tevens de jaarlijksche lichtingssterkte op 200.000 man met een eerste oefeningstijd van 18 maanden. De opkomst heeft plaats in twee ploegen, welke respectievelijk opkomen in April en October. De sterkte der ploegen is zoodanig, dat in het tijdvak April t/m September \pm 325.000 man onder de wapenen zijn en in het tijdvak October t/m Maart \pm 150.000 man.

De regeering is gemachtigd den eerste-oefeningstijd van \pm 50.000 dienstplichtigen te verkorten tot 6 maanden.

Deze dienstplichtigen moeten echter met vrucht de vooroefeningen hebben gevolgd. Eene verdere vermindering van eerste-oefeningstijd acht men uit een opleidingsoogpunt *ontoelaatbaar*.